

37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia

Állam- és Jogtudományi Szekció

Budapest, 2025. március 24–26.

Rendező intézmény:

Károli Gáspár Református Egyetem

Állam- és Jogtudományi Kar

Állam- és Jog-
tudományi Szekció

**A börtön árnyékában, avagy hogyan találd meg a
helyed a szabad világban?**

Kézirat lezárásának dátuma:

2024/11/22.

NYILATKOZAT

Nyilatkozom, hogy a dolgozatom megírása során nem használtam mesterséges intelligenciát.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	4
1. A börtönártalmak természete és hatásai	6
1.1. Mit is jelent a börtönártalom kifejezés?	6
1.2. Fizikai egészségkárosodás	6
1.3. Mentális és pszichológiai ártalmak	8
1.4. Szociális kapcsolatok megszakadása	9
1.5. Családi és baráti kapcsolatok megromlása, szociális háló elvesztése	9
1.6. Kritikai kriminológiai perspektíva a börtönártalmakról	10
1.7. Interjú egy börtönpszichológussal.....	11
2. A börtönártalmak jogi aspektusai	14
2.1. Büntetés-végrehajtási jogszabályok Magyarországon	14
2.2. A szabadságvesztés fajtái és végrehajtási szabályai.....	14
2.3. A büntetés-végrehajtás alapelvei.....	14
2.4. A reintegrációs őrizet.....	16
2.5. Nemzetközi jogi normák	18
2.6. A jogi szabályozás hiányosságai a börtönártalmak csökkentésében	20
3. A reintegráció, rehabilitáció és reszocializáció szerepe.....	21
3.1. A reintegráció.....	21
3.2. Interjú egy reintegrációs tiszttel.....	23
3.3. A rehabilitáció	26
3.4. A reszocializáció	27
4. A kritikai kriminológia nézőpontja a reintegrációról.....	29
4.1. Helyreállító igazságszolgáltatás és alternatív büntetések	29
5. Interjú egy volt fogvatartottal	32
Összegzés.....	37
Felhasznált források.....	41
Szakirodalom.....	41
Jogszabályok jegyzéke	42
Internetes források.....	43

Bevezetés

Korábbi tanulmányaim során felkeltette a figyelmemet, hogy a büntetés-végrehajtás elítéltre gyakorolt hatásai, valamint a szabadságvesztés büntetés utáni reintegrálás külön kutatómunka tárgyát képezheti.

Úgy vélem, hogy a téma aktualitása több szempontból is vitathatatlan. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy a magyar büntetés-végrehajtás folyamatosan küzd a büntetés-végrehajtási intézetek túlszűfolttségével. A magyar börtönhelyzet¹ javítására ugyan az elmúlt években több törekvés is volt, azonban a börtönstatisztikai mutatók továbbra sem mutatnak pozitív változást. Egy 2023-as statisztika alapján az azt megelőző évben a hazai börtönrendszer 107 százalékos telítettséggel működött.² A 2019-es visszaesési adatok szerint a fogvatartottak 7,59 százaléka visszaesőnek, 18,14 százaléka pedig többszörös visszaesőnek minősül.³ A reintegrációs törekvések jelenléte mellett, ez az adat sem tekinthető pozitív aránynak.⁴

Jelen kutatómunka keretében kriminológiai aspektusból vizsgálom a szabadságvesztés büntetés elítéltekre gyakorolt hatását, a börtönártalmakat, a reintegrációt, rehabilitációt és reszocializációt, valamint kitérek a releváns jogszabályi rendelkezésekre is, így például az Alaptörvény, a Büntető Törvénykönyv és a Büntetés-végrehajtási törvény releváns rendelkezéseire.

A témával kapcsolatban mind magyar nyelvű, mind idegennyelvű szakirodalom fellelhető, így elsősorban magyar és angol nyelvű források áttekintésével kezdtem a kérdést vizsgálni.

Kutatómunkám elején előfeltevéseket állapítottam meg, abból a célból, hogy a kutatás eredményeként, a szakirodalom áttekintését és szakemberekkel, valamint egy volt fogvatartottal folytatott interjúkat követően hipotéziseimet megerősítsem, vagy cáfoljam. Ezek a következők:

1. A börtönártalmak mértéke szorosan összefügg a jogi keretek hiányosságaival, különösen a fogvatartottak jogainak védelmében.

¹ A kutatásomban a „börtön” kifejezést nem végrehajtási fokozatként, hanem általános megnevezésként használom a büntetés-végrehajtási intézetekre.

² <https://helsinki.hu/az-elmult-33-evben-nem-voltak-ennyien-bortonben-magyarorszagon/>

³ Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága: Börtönstatisztikai Szemle 2020 10.

⁴ Pászti Péter Gergely: Egy reintegrációval foglakozó kutatás megalapozása a külföldi publikációk tükrében. Börtönügyi Szemle 2020/7 77-78.

2. A sikeres reintegrációt elősegítő programok jogszabályi támogatásának hiánya növeli a visszaesési arányokat.
3. A kritikai kriminológia alternatív büntetési módszerei csökkenthetik a börtönártalmakat és elősegíthetik a reszocializációt.
4. A jelenlegi jogszabályok nem biztosítanak megfelelő alapot a börtönártalmak hatékony kezeléséhez.
5. A volt fogvatartottak társadalmi visszailleszkedése a reintegrációs programok jogi hátterének fejlesztése nélkül továbbra is akadályozott marad.

1. A börtönártalmak természete és hatásai

1.1. Mit is jelent a börtönártalom kifejezés?

A téma pontosabb megértése érdekében mindenképpen kifejtésre méltónak vélem a „börtönártalmak” kifejezést. A börtönártalom a börtön diszfunkcióinak felülkerekedését jelenti, és ennek negatív hatását a személyiségre. A börtönártalom minden esetben jelentkezik a börtön falain belül és hatást gyakorol nem csak a rabokra, hanem akár hozzátartozóikra is. A börtönártalmak a börtönben, mint közegben fejtik ki a hatásukat, azonban a börtönközegen túl kapcsolatban állnak az azt körülvevő társadalommal is. A börtönkutatások eredményeképpen a börtönártalmak különböző típusokba sorolhatók, amelyek közül beszélhetünk klasszikus, inherens vagy immanens ártalmakról. A klasszikus börtönártalom magában foglalja a börtönkörnyezetben uralkodó normák személyiségbe történő átvételét. Az inherens ártalmak azok, amelyeket az egyén hoz magával a börtönbe. Ezek az ártalmak már a fogvatartás előtt is jelen vannak az elkövető életében, azonban a börtönkörnyezet hatására ezek az ártalmak súlyosbodnak. Az immanens ártalmak ezzel szemben a börtön jellegéből adódnak, amelyeket maga a zárt, kontrolált környezet idéz elő.⁵

A börtönök funkciója és hatása a fogvatartottak életére hosszú ideje tárgya a tudományos vizsgálatoknak. A börtönkörnyezet negatív hatásai alapvetően megváltoztathatják a fogvatartottak életminőségét, egészségügyi állapotát, és hosszú távon befolyásolhatják a társadalomba való visszailleszkedésük esélyeit. A börtönártalmak különböző területeken, fizikai, mentális és szociális szinten is megjelennek, az alábbiakban ezeket az aspektusokat vizsgálom.

1.2. Fizikai egészségkárosodás

A börtönkörnyezet fizikai egészségre gyakorolt hatásai sokrétűek. A rossz higiéniai körülmények, a túlszűfolttság és a mozgás hiánya jelentős mértékben hozzájárul a fogvatartottak egészségének romlásához. A fertőző betegségek, mint például a tuberkulózis vagy a hepatitisz, gyorsan terjednek a börtönök zárt közösségeiben, ahol a nem megfelelő egészségügyi ellátás miatt ezek a betegségek súlyos következményekkel járnak.⁶

⁵ Borbíró Andrea, Gönczöl Katalin, Kerezsi Klára, Lévy Miklós (szerk.): Kriminológia, második átdolgozott kiadás. Wolters Kluwer Hungary Kft, 2020. 968.

⁶ Juhász Zsuzsanna: Nemzetközi kitekintés – Egészségügyi és börtönkörnyezet. Börtönügyi Szemle 2019/2 30-31.

A WHO tanulmánya szerint a börtönökben a fertőző betegségek előfordulási aránya sokkal magasabb, mint a külvilágban, különösen a túlzsúfolt intézményekben, ahol a fogvatartottak közötti szoros érintkezés elkerülhetetlen.⁷ Továbbá, a rabok korlátozott mozgási lehetőségei, akár a nap nagy részében történő cellába zárásuk miatt is, súlyos mozgásszervi problémákhoz és elhízáshoz vezethetnek, ami szintén káros hatással van hosszú távon az egészségre.⁸ A fogvatartottak egészségügyi ellátáshoz való joga nemzetközileg elismert alapelv.

Az ENSZ a börtönbüntetésüket töltő személyekkel való bánásmódról szóló minimumszabályai – más néven a Nelson Mandela szabályok – 24. pontja kiemeli, hogy minden fogvatartottnak joga van a legmagasabb elérhető szintű egészségügyi ellátáshoz.⁹ Azonban a valóság gyakran eltér ettől. Sok esetben a börtönben dolgozó egészségügyi személyzet létszáma nem elegendő, és a fogvatartottak nem kapják meg időben a szükséges kezeléseket.

Magyarországon a 2013. évi CCXL törvény 22. § (a) bekezdése előírja, hogy minden fogvatartottnak joga van az egészségügyi ellátáshoz¹⁰, a 1997. évi CLIV. törvény 7. § (1) bekezdése pedig arról rendelkezik, hogy *minden betegnek joga van – jogszabályban meghatározott keretek között – az egészségi állapota által indokolt, megfelelő, folyamatosan hozzáférhető és az egyenlő bánásmód követelményének megfelelő egészségügyi ellátáshoz*¹¹, de a gyakorlatban a fogvatartottak gyakran panaszkodnak a késedelmes vagy elégtelen ellátásra. A megfelelő egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés hiánya tovább növeli a már említett betegségek terjedésének és súlyosbodásának kockázatát. Ha a fogvatartottak hozzá is férnek valamilyen egészségügyi szolgáltatáshoz, gyakran találkoznak olyan problémákkal, mint a diagnosztikai vizsgálatok késése, vagy a gyógyszerekhez való hozzáférés korlátozása. Számos országban az egészségügyi személyzet nem mindig független a büntetés-végrehajtási hatóságoktól, ami etikai problémákat vet fel az orvosi titoktartás és a fogvatartottak jogainak tiszteletben tartása terén.¹²

⁷ WHO 2018: Good practices in the prevention and care of tuberculosis and drug-resistant tuberculosis in correctional facilities. 3.

⁸ Andrew Coyle, Helen Fair: A Human Rights Approach to Prison Management: Handbook for Prison Staff (3rd edition). Institute for Criminal Policy Research Birkbeck, University of London. 42.

⁹ The United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules) Rule 24.

¹⁰ 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról 22. § (a)

¹¹ 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről 7. § (1)

¹² Jörg Pont, Heino Stöver, Hans Wolff: Dual Loyalty in Prison Health Care. American Journal of Public Health. Vol. 102, No. 3. 2012. 476-477.

1.3. Mentális és pszichológiai ártalmak

Számos külföldi kutatás rámutatott arra, hogy ha egy egyén hosszabb időre elszigeteltté válik a társadalomtól, később a reintegrációja során olyan értékeket és módszereket alkalmazhat céljai eléréséhez, amelyeket a társadalom és az adott társadalmi kultúra nem fogad el.¹³ A börtönökben a hosszú távú izoláció, az állandó stressz és az erőszak mind súlyos mentális és pszichológiai ártalmakat okozhatnak a fogvatartottak számára. A magány, a társadalmi kapcsolatok megszakadása és a börtönkörülmények súlyosan károsíthatják a mentális egészséget, ami különféle mentális betegségek kialakulásához vezethet, például depresszióhoz, szorongáshoz és poszttraumás stressz szindrómához (PTSD).¹⁴ A pszichológiai ellátás hiányosságai jelentős szerepet játszanak a fogvatartottak mentális állapotának romlásában. Számos intézményben a pszichológiai szolgáltatások nem elérhetők minden fogvatartott számára, vagy azok minősége nem kielégítő.

BINSWANGER és kollégái kutatása ezek mellett egy rendkívül fontos problémára, a börtönből szabadult fogvatartottak fokozott halálozási kockázatára hívja fel a figyelmet. A tanulmány egyik legfontosabb megállapítása, hogy a börtönből szabadulók esetében a halálozási arány lényegesen magasabb, mint az általános népesség körében, különösen a szabadulást követő első néhány héten belül. A kutatás rávilágít arra, hogy ez a magas halálozási kockázat gyakran a mentális betegségekkel küzdő fogvatartottaknál és azoknál fordul elő, akik a börtönben nem kaptak megfelelő egészségügyi ellátást. A tanulmányban elemzett adatok azt mutatják, hogy a halálozás leggyakoribb okai közé tartozik a túladagolás, az öngyilkosság, valamint a szív- és érrendszeri betegségek. A kutatók külön kiemelik, hogy a mentális betegségekben szenvedő egyének különösen veszélyeztetettek, mivel a börtönben eltöltött idő alatt sok esetben nem jutnak hozzá a szükséges kezelésekhez, pszichológiai támogatáshoz, vagy gyógyszerekhez. Ezzel szemben, a szabadulás után ezek a személyek gyakran szembesülnek a mentális problémáik súlyosbodásával, ami növeli az öngyilkosság vagy a szenvedélybetegségek kialakulásának kockázatát.¹⁵

¹³ Melvin Seeman: On The Meaning of Alienation. American Sociological Review, 1959. Vol. 24, No.6. 789.

¹⁴ Craig Haney: The Psychological Impact of Incarceration: Implications for Post-Prison Adjustment 83-86.

¹⁵ Ingrid A. Binswanger, Marc F. Stern, Richard A. Deyo, Patrick J. Heagerty, Allen Cheadle, Joann G. Elmore, Thomas D. Koepsell: Release from Prison — A High Risk of Death for Former Inmates. New England Journal of Medicine, 356(2), 157-165.

1.4. Szociális kapcsolatok megszakadása

A börtönbüntetés egyik legjelentősebb negatív hatása a szociális kapcsolatok megszakadása, ami különösen a családi és baráti viszonyokat érinti. A fogvatartottak elzártsága gyakran vezet az addig megszokott érzelmi támogatás elvesztéséhez, ami hosszú távon súlyos következményekkel járhat a fogvatartott társadalmi visszailleszkedése szempontjából. A börtönben töltött idő, különösen a hosszú tartalmú szabadságvesztés, súlyosan rombolják a fogvatartottak szociális hálóját, amelyre később, a szabadulás utáni rehabilitáció során nagy szükség lenne. A szabadulás utáni sikeres visszailleszkedés legfontosabb feltételei közé tartozik a családi támogatás és a megfelelő életkörülmények biztosítása, a börtönbüntetés alatt és után is. A családi kapcsolatok fenntartása és a pozitív társas támogatás jelentős hatással van az egyén érzelmi állapotára és a visszailleszkedés sikerére.¹⁶

1.5. Családi és baráti kapcsolatok megromlása, szociális háló elvesztése

A fogvatartottak számára a börtönben eltöltött idő komoly érzelmi és pszichológiai terheléssel jár, amelyet tovább fokoz az is, hogy elszigetelődnek családjuktól és barátaiktól. A kapcsolattartás akadályozottsága, a látogatások szigorú szabályozása és a korlátozott kommunikáció mind hozzájárulnak ahhoz, hogy ezek a kapcsolatok megromoljanak vagy teljesen megszakadjanak. A családi kapcsolatok elvesztése a fogvatartottak számára az érzelmi támogatás hiányához vezet, amely jelentősen növeli a bűnismétlés kockázatát.¹⁷ A szociális kapcsolatok fenntartása, például látogatások, telefonhívások vagy levelezés formájában, érzelmi támogatást nyújtanak az elítélt számára, amely hozzájárulhat a negatív börtönélmény feldolgozásához.¹⁸

A családi látogatások jelentősége abban áll, hogy csökkentik a fogvatartottakban az elszigeteltség érzését, és motivációt adnak a jó magaviseletre, mivel a fogvatartottak úgy érzik, hogy továbbra is részesei a közösségnek és családjuknak.¹⁹

¹⁶ Albert Fruzsina, Bíró Emese: A sikeres reintegráció In: Életkeretek a börtönön innen és túl. Szociológiai Tanulmányok (2015/2). MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet, Budapest, 154.

¹⁷ Karen De Claire, Louise Dixon: The Effects of Prison Visits From Family Members on Prisoners' Well-Being, Prison Rule Breaking, and Recidivism. Trauma, Violence & Abuse, April 2017, Vol. 18, No. 2. 186.

¹⁸ Bíró Emese: A fogvatartottak családi kapcsolatainak szerepe a bűnelkövetésben, a börtönélményben és a reintegrációban 74-79.

¹⁹ Joshua C. Cochran, Daniel P. Mears: Social isolation and inmate behavior: A conceptual framework for theorizing prison visitation and guiding and assessing research. *Journal of Criminal Justice*, 41(4), 252-259.

Egyes országokban, például Norvégiában, olyan innovatív megoldásokat alkalmaznak, amelyek célja a fogvatartottak családi kapcsolatainak erősítése. A norvég büntetés-végrehajtási rendszer nagy hangsúlyt fektet a családi látogatások rugalmasabbá tételére, és olyan családi programokat biztosítanak, amelyek lehetőséget nyújtanak a fogvatartottak számára, hogy szorosabb kapcsolatot ápoljanak családjaikkal. Az ilyen programok jelentősen csökkenthetik a visszaesés esélyét és hozzájárulhatnak a későbbi sikeres társadalmi reintegrációhoz.²⁰

1.6. Kritikai kriminológiai perspektíva a börtönártalmakról

A kritikai kriminológia ezeket az ártalmakat rendszerbeli problémaként kezeli, amely a börtön funkciójából fakad, mint a társadalmi kontroll eszköze, nem pedig a rehabilitáció eszköze. Az említett álláspont szerint a börtönrendszer a társadalmi igazságtalanságok tükörképe, ezért nem reformálható anélkül, hogy ezekkel az igazságtalanságokkal ne foglalkoznánk.²¹

WACQUANT szerint a modern börtönök nem csupán a törvényszegők megbüntetésére szolgálnak, hanem a társadalmi marginalizáció eszközeként működnek, különösen a szegényebb és elnyomottabb társadalmi rétegekkel szemben. A börtönök működése paradox módon törvénytelen, mivel maguk az intézmények is megsértik azokat az alapelveket, amelyeket védeniük kellene. Kritikai kriminológiai szempontból a börtönök valójában nem csökkentik a bűnelkövetések számát, hanem inkább újratermelik a társadalmi egyenlőtlenségeket és a szegénységet. A börtönökben töltött idő alatt a fogvatartottak nem részesülnek rehabilitációs lehetőségekben, és a szabadulás után sem rendelkeznek megfelelő társadalmi támogatással, ami újabb bűncselekményekhez vezethet. Számos tanulmány rávilágít arra, hogy a börtönártalmak a társadalom egészére is kihathatnak, mivel a börtönök fenntartása jelentős gazdasági terhet ró a társadalomra, azonban nem hoznak valódi megoldást a bűnözés problémájára. E nézőpont radikális változásokat szorgalmaz, amelyek a börtönök szerepének csökkentésére és a szociális támogatási rendszerek erősítésére irányulnak. A börtönök helyett alternatív büntetési formákat kellene előtérbe helyezni, mint például a közösségi szolgálatot, a rehabilitációt és a társadalmi problémák szociális kezelését.²²

²⁰Kimberly Jade Townend: Contact with the outside world: perspectives on family life from Norwegian and Spanish prisons. *ELSA Spain Law Review*, 2017. 117.

²¹Angela Y. Davis: *Are Prisons Obsolete?* Seven Stories Press, New York, 2003. 84-105.

²²Loïc Wacquant: The Prison is an Outlaw Institution. *The Howard Journal of Criminal Justice*, Special issue, 50th Anniversary. 1-12.

1.7. Interjú egy börtönpszichológussal

A börtönártalmak hatásainak pontosabb megértéshez fontosnak tartottam a témában jártas szakember felkeresését. Az interjú során egy börtönpszichológussal beszélgettem a fogvatartottak mentális egészségéről, az izoláció hatásairól, a pszichológiai szolgáltatások elérhetőségéről, valamint a börtönben tapasztalt erőszak és stressz hatásairól. Az interjú rávilágít a börtönben dolgozó szakemberek kihívásaira és a fogvatartottak lelki és mentális szükségleteire.

Az első kérdés arra világít rá, hogy az izoláció milyen hatással van a fogvatartottak mentális állapotára, különösen arra fókuszálva, hogy milyen mentális betegségek alakulhatnak ki a zárt környezet miatt.

Hogyan befolyásolja a hosszú távú izoláció a fogvatartottak mentális egészségét, és milyen gyakori mentális betegségek alakulnak ki emiatt?

„A saját tapasztalataim alapján mindenképpen negatív irányba befolyásolja az izoláció a fogvatartottakat. Nyilván, vannak akik jobban megküzdnek ezzel és ők nem fordulnak a börtönpszichológushoz segítségért, de vannak olyanok is akik nehezebben dolgozzák fel az izolációt. Maga a bezártság, a zárt intézeti körülményekhez való alkalmazkodás és a családtagokkal való korlátozott kapcsolattartás mind befolyásolják, illetve megnehezítik a fogvatartottak helyzetét. Amikor bekerülnek a fogvatartottak, akkor szinte mindenkit köteleznek egy úgynevezett befogadó beszélgetésre, amit el kell végezniük a börtönpszichológusoknak, gyakorlatilag mindenkiről van egy „check up”, hogy tudjuk kik vannak bent és utána lesz inkább opcionális a pszichológiai segítség igénybevétele.

„Amikor bekerül egy fogvatartott, az mindenképpen krízis az életében. Ez nem azt jelenti, hogy mindenkinek mentális betegségei lesznek emiatt, de ugyanúgy az életben is történhetnek olyan események, amik krízisként hatnak az emberre és vannak akik képesek ezzel megfelelően megküzdni. Viszont, vannak akik már a bekerülésükkor nagyon súlyos, akár öngyilkossági krízisig is fokozódó állapotba kerülnek, mert nem képesek feldolgozni a börtönbe kerülésüket, ez a leggyakoribb eset. Saját tapasztalataim szerint, a hosszú távú izoláció alatt megjelenő leggyakoribb mentális betegség a depresszió. A reményvesztettség és az, hogy nem látnak kiutat és úgy érzik nincs értelme az életüknek, nincsenek céljaik – ezekkel párhuzamosan romlik a hangulatuk is, ezek mind depresszív tünetek.”

A második kérdésben a fogvatartottaknak nyújtott pszichológiai segítségről kérdeztem interjúalanyom, valamint arról, hogy milyen lehetőségek állnak rendelkezésre a mentális problémák kezelésére.

Milyen pszichológiai támogatást kapnak a fogvatartottak, különösen a depresszió kezelésében?

„A börtönpszichológus mellett pszichiáter is a fogvatartottak rendelkezésére áll, tehát gyógyszeres kezelést is igénybe tudnak venni, ezt ők is kérhetik és a pszichológus is javasolhatja. Van lehetőség arra is hogy, valaki rendszeresen igénybe vegye, akár a pszichológus segítségét, amennyiben úgy érzi, hogy erre szüksége van. Vannak börtönök, ahol különböző csoport terápiákkal is segítenek a fogvatartottaknak.”

A családi kapcsolatok megszakadása komoly lelki terhet jelenthet a fogvatartottak számára, következő kérdésem arra fókuszált hogy, milyen módon érinti ez őket és milyen pszichológiai segítségre van szükségük ennek feldolgozásához.

Hogyan hat a családi kapcsolatok megszakadása a fogvatartottak mentális állapotára?

„Ez nagyon kritikus pont a fogvatartottak életében. Sokkal jobban megviseli őket a családi kapcsolatok megszakadása, mintha ezt a civil életükben tapasztalnák meg, hiszen ez elteti őket odabent. Emiatt, nagyon sokan kérik a börtönpszichológus segítségét.”

Ebben a kérdésben arra kaptam választ, hogy milyen kihívások és akadályok nehezítik a börtönpszichológiai ellátás biztosítását, és hogyan befolyásolják ezek a segítségnyújtás hatékonyságát.

Mennyire elérhetők a pszichológiai szolgáltatások, és milyen akadályokkal szembesül a pszichológiai ellátás biztosítása a börtönben?

„Nyilván a börtönpszichológusok kis létszáma is akadály, nincsen mindig annyira lehetőség elmerülni egy-egy fogvatartottal, mint esetleg amire ott igény és szükség lenne, mert a börtönpszichológusnak nincsen erre kapacitása. A pszichiátriai ellátás is kihívást jelenthet, mert nem minden börtönben van állandó pszichiáter, ezt civil kórházak bevonásával szokták megoldani, mert muszáj valahogy megoldani ezeket a problémákat. Mindenképpen könnyebb lenne ha lenne egy orvos, aki minél többet ott van és együtt lehetne vele működni. Egyébként, kihívás jelent az is, hogy a fogvatartottak szégyelnek pszichológushoz járni, hiszen ez nagyon maszkulin közeg odabent, és még akár ki is közösítik azt, aki pszichológushoz jár. Tehát, vannak akiknek szükségük lenne rá, de nem merik ezt vállalni, mert fontosabb az, hogy a fogvatartott

társaik elfogadják őket. Összeségében inkább alacsony lesz a státusza annak, aki igénybe veszi ezeket a segítségeket és ez is megnehezíti magát az ellátást.”

Az utolsó kérdésem rávilágít arra, hogy a börtönben átélt erőszak és stressz milyen hosszú távú hatással lehet a fogvatartottak későbbi életére, különös tekintettel a társadalmi visszailleszkedésre.

Milyen hatással van a börtönben tapasztalt erőszak és stressz a későbbi társadalmi visszailleszkedésre?

„Még akkor is ha valakit nem ér erőszak a börtönben, akkor is ki van téve a börtönártalmak hatásának, akár maga a börtönbe kerülés is lehet egy traumatikus élmény, ami megnehezíti a későbbi reintegrációt.”

Az interjú átfogó képet ad a fogvatartottak pszichés állapotáról és a börtönpszichológusok munkájáról és szerepéről. Az izoláció, a családi kapcsolatok megszakadása, a szolgáltatásokhoz való hozzáférés korlátjai, valamint a börtönben tapasztalt erőszak mind befolyásolják a fogvatartottak lelki egészségét és a társadalomba való visszailleszkedésük esélyeit. A börtönpszichológusok fontos szerepet játszanak abban, hogy támogassák a fogvatartottakat ezen nehézségek kezelésében.

2. A börtönártalmak jogi aspektusai

2.1. Büntetés-végrehajtási jogszabályok Magyarországon

A magyar Büntető Törvénykönyv (továbbiakban: Btk.) fogvatartottakra és a börtönök, fogházak, fegyházak szabályozására vonatkozó rendelkezései részletesen szabályozzák a büntetés-végrehajtás alapelveit, a szabadságvesztés fajtáit, a büntetés végrehajtásának módját és a fogvatartottak jogait. A hatályos törvény szigorúan meghatározza a fogvatartottakkal szembeni bánásmódot és az intézmények működési elveit. Az alábbiakban részletesen elemzem a Btk. vonatkozó rendelkezéseit.

2.2. A szabadságvesztés fajtái és végrehajtási szabályai

A Btk. 35. § és a 37. § szabályozza a szabadságvesztés fajtáit, amelyeket fogházban, börtönben vagy fegyházban hajtanak végre. Ezek közül a fogház az enyhébb, míg a fegyház a legsúlyosabb végrehajtási fokozat.

Az enyhébb bűncselekmények elkövetőit fogházban helyezik el. A fogházban végrehajtott szabadságvesztés esetében a büntetés célja elsősorban a fogvatartott nevelése, hogy visszatérhessen a társadalomba, ezért a fogházban bizonyos feltételek mellett több kedvezményt biztosítanak a fogvatartottak számára.²³

A börtönben súlyosabb bűncselekmények elkövetői töltik büntetésüket. Itt szigorúbb szabályok érvényesülnek, és a fogvatartottak jogai korlátozottabbak lehetnek.²⁴

A fegyház fokozatú büntetés esetében a fogvatartottakra a legszigorúbb korlátozások vonatkoznak, és a nevelés helyett a büntetés a fő cél. Ez tehát a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetőire vonatkozik.²⁵

2.3. A büntetés-végrehajtás alapelvei

A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (továbbiakban: Bv. törvény) rögzíti, hogy a szabadságvesztés büntetés célja az elítéltek reszocializációja és a társadalomba való

²³ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 37.§ (1)

²⁴ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 37.§ (2)

²⁵ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 37.§ (3)

visszailleszkedés elősegítése, miközben biztosítja a társadalom védelmét.²⁶ A Bv. törvény 9. § kimondja, hogy a fogvatartottak emberi méltóságát tiszteletben kell tartani, és az Alaptörvényben meghatározott alapvető jogokat csak a szükséges mértékben lehet korlátozni.²⁷

Az Alaptörvényben meghatározott alapvető jogok, valamint egyéb jogok és kötelezettségek rendszere változik, egyes jogok a fogvatartás tényéből következően csak korlátozottan érvényesülhetnek, míg mások teljesen megszűnnek. Átmenetileg ezek helyébe a fogvatartás fennállásáig sajátos, a büntetés-végrehajtási jogviszonyhoz kapcsolódó jogok és kötelezettségek lépnek. Az elítéltek jogi helyzetének tartalmát a büntetés-végrehajtás kettős célja együttesen állapítja meg, ami az elítéltek életkörülményeinek kontrollálása és a szabad társadalmi élethez közelítő feltételek megteremtése, a büntetés-végrehajtási intézet rendjének és biztonságának egyidejű figyelembevételével.²⁸

A korlátozott és módosult jogok közé tartoznak a Bv. törvényben taxatív módon meghatározott jogok, melyek például a művelődéshez való jog, tanulás és tanítás szabadsága, egyesülési jog, tulajdonhoz való jog, és a lelkiismereti- és vallásszabadság is ebbe a kategóriába tartozik. Ezen kategóriába tartozó jogok csak a Bv. törvényben meghatározott korlátozásoknak megfelelően gyakorolhatóak.²⁹

Fogvatartottak jogai:

1. *Az emberi méltósághoz való jog:* A fogvatartottaknak biztosítani kell az emberi méltóság tiszteletben tartását. A börtön körülményei nem vezethetnek megalázó vagy kegyetlen bánásmódhoz.³⁰
2. *Egészségügyi ellátáshoz való jog:* A fogvatartottaknak joguk van a megfelelő egészségügyi ellátáshoz, amely magában foglalja a preventív egészségügyi szolgáltatásokat és a betegségek kezelését.³¹

²⁶ 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról 1.§ (2) a)

²⁷ 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról 9. § (1)-(2)

²⁸ Hezam Leila Melinda: „Az elítéltek jogi helyzete” in JAKAB András – KÖNCZÖL Miklós – MENYHÁRD Attila – SULYOK Gábor (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Büntető eljárásjog és büntetés-végrehajtási jog rovat, rovatszerkesztő: HACK Péter, KOÓSNÉ MOHÁCSI Barbara), 2023. 1.

²⁹ 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról 119. §

³⁰ Magyarország Alaptörvénye II. cikk

³¹ 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről 6. §, 7. § (1)

3. *Kapcsolattartás joga*: A fogvatartottaknak joguk van kapcsolatot tartani családjukkal és barátaikkal. Ezt levélben, telefonon, illetve látogatások során gyakorolhatják, azonban a biztonsági szempontok miatt ezen jogok korlátozhatók.³²
4. *Lelkiismereti- és vallásszabadsághoz való jog*: A fogvatartottaknak joguk van vallásuk gyakorlásához, amely magában foglalja a vallási szertartásokon való részvételt, valamint a vallási tárgyak használatát.³³

Fogvatartottak kötelességei:

1. *A büntetés-végrehajtási intézmény szabályainak betartása*: A fogvatartottak kötelesek betartani az intézmények belső szabályait, beleértve a fegyelmi előírásokat.³⁴
2. *Munkavégzés*: Amennyiben az egészségi állapotuk megengedi, a fogvatartottak kötelesek munkát végezni az intézményen belül, amely segít a későbbi társadalmi visszailleszkedésükben és megélhetésük biztosításában.³⁵
3. *A reintegrációs programokban való részvétel*: A fogvatartottak kötelesek részt venni a reintegrációs és nevelési programokban, amelyek célja, hogy felkészítsék őket a társadalomba való visszailleszkedésre.³⁶

A két általam vizsgált jogszabály célja, hogy biztosítsa a büntetés-végrehajtás törvényességét, az elítéltek emberi méltóságának megőrzését, valamint a reintegráció lehetőségét. A szabályozás figyelembe veszi a fogvatartottak jogait, miközben kötelezettségeket határoz meg az egyén fejlődése érdekében.

2.4. A reintegrációs őrizet

A jogszabályok átfogó vizsgálatához fontosnak tartom bemutatni a Bv. törvényben meghatározott reintegrációs őrizetet. A reintegrációs őrizet a szabadságvesztés végrehajtásának egy speciális formája, amely lehetőséget biztosít arra, hogy az elítélt a büntetés utolsó szakaszát ne büntetés-végrehajtási intézetben, hanem szigorúan korlátozott körülmények között, a

³² 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról 172. § (1)-(2)

³³ Magyarország Alaptörvénye VII. cikk (1)

³⁴ 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról 8. § (1)

³⁵ 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról 135. § (1)

³⁶ 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról 186. § (1)

lakhelyén tölthesse le. Az intézkedés célja a reintegráció elősegítése, azaz a szabadulásra való felkészítés, amely során a fogvatartott fokozatosan visszatérhet a társadalomba, miközben továbbra is szigorú ellenőrzés alatt áll. A reintegrációs őrizet bevezetése a magyar büntetőjogi rendszerben a fogvatartottak reszocializációjának támogatására irányul, és fontos szerepet játszik a társadalomba való visszailleszkedés elősegítésében. A reintegrációs őrizet csak abban az esetben alkalmazható, ha a büntetés célja ezzel a módszerrel is megvalósítható, tehát az elítélt viselkedése és előmenetele alapján az várható, hogy nem fog veszélyt jelenteni a társadalomra. A gondatlan bűncselekmények elkövetői esetében a reintegrációs őrizet időtartama legfeljebb egy év lehet. A szándékos bűncselekmények elkövetői esetében szigorúbb feltételek vonatkoznak a reintegrációs őrizetre, például nem lehet erőszakos bűncselekményt elkövető, nem lehet visszaeső, és a szabadságvesztés tartama nem haladhatja meg az öt évet. Ebben az esetben a reintegrációs őrizet időtartama legfeljebb tíz hónap. A Bv. törvény 187/A. §-a meghatározza, hogy az elítélt a reintegrációs őrizet ideje alatt elektronikus távfelügyeleti eszköz segítségével ellenőrizhető. Az elítélt mozgási szabadsága korlátozott, és csak meghatározott okból, például munkavégzés, oktatás, egészségügyi ellátás, hagyhatja el a kijelölt lakhelyét.

A reintegrációs őrizet megkezdéséhez szükséges a büntetés-végrehajtási intézet előterjesztése, amelyet a büntetés-végrehajtási bíró bírál el. Az eljárás során figyelembe veszik a fogvatartott társadalmi beilleszkedési esélyeit, magatartását, valamint a büntetés-végrehajtás során tanúsított együttműködését. Az elítéltnak olyan lakhelyet kell megjelölnie, amely alkalmas az elektronikus távfelügyeleti eszköz alkalmazására, és ehhez a lakás tulajdonosának vagy bérletjének írásbeli beleegyezése szükséges, ha a lakás nem az elítélt kizárólagos tulajdona. A büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelő felmérést végez a lakás alkalmasságáról, és jegyzőkönyvet készít a lakás látogatásáról és az elektronikus felügyelet lehetőségéről. A program elősegíti, hogy az elítélt munkát vállaljon, tanulmányokat folytasson, és gyógykezelést vegyen igénybe. Ezek a tevékenységek a börtönből való szabadulásra készítik fel az elítéltet, csökkentve a visszaesés kockázatát.

Azonban a reintegrációs őrizet korlátokkal is jár. Az elítélt mozgását folyamatosan ellenőrzik, és csak az elrendelő határozatban megjelölt okokból hagyhatja el a lakást. A büntetés-végrehajtási szervezet a rendőrséggel együttműködve ellenőrzi az elektronikus távfelügyeleti eszközök alkalmazását, biztosítva, hogy az elítélt betartja az őrizet szabályait.³⁷ A reintegrációs őrizet megszüntethető, ha az elítélt megszegi a rá vonatkozó magatartási

³⁷ 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról 187/A. §

szabályokat, például megrongálja az elektronikus felügyeleti eszközt, vagy ha a kijelölt lakás alkalmatlanná válik a felügyelet végrehajtására. A büntetés-végrehajtási intézet köteles haladéktalanul értesíteni a büntetés-végrehajtási bírót, ha ilyen szabálysértés történik. A megszüntetést követően az elítélt visszakerül a büntetés-végrehajtási intézetbe, és az őrizet megszüntetésének időszaka nem számít bele a szabadságvesztés idejébe.³⁸

Véleményem szerint a reintegrációs őrizet egy előremutató intézkedés a magyar büntetés-végrehajtási rendszerben, hiszen ez az intézkedés lehetőséget ad arra, hogy az elítéltek már a szabadságvesztés ideje alatt aktívan részt vegyenek a szabad társadalom mindennapjaiban, miközben továbbra is ellenőrzés alatt állnak. Az ilyen típusú büntetés-végrehajtás különösen hatékony lehet a visszaesés csökkentésében, hiszen az elítéltek fokozatosan szembesülnek a szabad élet kihívásaival. Azonban, az elektronikus távfelügyeleti eszköz használata és a szigorú korlátozások azt jelentik, hogy az elítéltek továbbra is jelentős mértékben kontroll alatt állnak, és a szabadságuk csak részben biztosított. Ezenkívül az intézkedés kizárólag azoknak a fogvatartottaknak érhető el, akik megfelelnek a szigorú feltételeknek, így nem minden elítélt számára nyújt alternatívát.

2.5. Nemzetközi jogi normák

A fogvatartottak jogait számos nemzetközi egyezmény és irányelv védi, amelyek biztosítják az emberi méltóság védelmét, a kínzás és a megalázó bánásmód tilalmát, valamint a fogvatartottak alapvető szükségleteinek kielégítését. Ezek a normák alapvető keretet adnak ahhoz, hogy az államok humánus és jogszerű módon bánjanak a fogvatartottakkal, miközben biztosítják a társadalom védelmét. Az alábbiakban a legfontosabb normagyűjteményeket emelem ki.

Az ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948) 5. cikke kimondja, hogy senkit sem lehet kínzásnak, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni. Ez az általános alapelv az emberi méltóság védelmét szolgálja, amely minden fogvatartottra vonatkozik.³⁹ Az Emberi Jogok Európai Egyezményének (EJEE) 3. cikke szintén tiltja a kínzást, valamint az embertelen vagy megalázó bánásmódot és büntetést. Az Emberi

³⁸ 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról 187/E. §

³⁹ Az emberi jogok egyetemes nyilatkozata (1948) 5. cikk

Jogok Európai Bírósága több esetben is kimondta, hogy a fogvatartottak körülményei, beleértve a túlsúlyfolságot vagy az elégtelen egészségügyi ellátást, sérthetik ezt a cikket.⁴⁰

Az ICCPR (Nemzetközi Egyezségokmány a Polgári és Politikai Jogokról) 10. cikke kifejezetten előírja, hogy mindenkit, akit szabadságától megfosztanak, emberi módon és a veleszületett emberi méltósággal összhangban kell kezelni. Az egyezmény kötelezi az államokat arra, hogy biztosítsák a fogvatartottak jogait és védelmüket a kegyetlen vagy megalázó bánásmód ellen.⁴¹

Az egyik legfontosabb nemzetközi normagyűjtemény az ENSZ Nelson Mandela Szabályok (Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners), amely a fogvatartottak kezelésének minimumszabályait tartalmazza. A Nelson Mandela szabályok célja, hogy biztosítsa a fogvatartottak emberi jogainak tiszteletben tartását, különös figyelemmel a fogvatartás körülményeire, egészségügyi ellátására és a fegyelmezési intézkedésekre.⁴² Rögzíti, hogy a fogvatartottak emberi méltóságát tiszteletben kell tartani, védeni kell őket a kínzástól, valamint más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmódtól vagy büntetéstől.⁴³

Az Európai Börtönszabályok (European Prison Rules), amelyeket az Európa Tanács fogadott el, részletes iránymutatásokat adnak a fogvatartottak jogaira és a börtönkörülményekre vonatkozóan. Ezek a szabályok kiterjednek a fogvatartottak egészségügyi ellátására, munkavégzési lehetőségeire, oktatására, valamint a családi kapcsolatok fenntartására.⁴⁴ Az Európai Börtönszabályokat az elmúlt évtizedek során többször módosították annak érdekében, hogy azok megfeleljenek a változó büntetés-végrehajtási gyakorlatnak, az emberi jogi normáknak, valamint a társadalmi és politikai változásoknak.⁴⁵

⁴⁰ Emberi Jogi Európai Egyezmény (1950) 3. cikk

⁴¹ A polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya (1966) 10. cikk

⁴² The United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules)

⁴³ Havasi Sára: A fiatalokú fogvatartottakkal való törvényes bánásmód és annak biztosítékai az egyes fogvatartási helyeken. PhD értekezés. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. Budapest, 2024. 34-35.

⁴⁴ European Prison Rules Part I. – Part II.

⁴⁵ Juhász Zsuzsanna: Megújult az Európai Börtönszabályok. Börtönügyi Szemle 2006/3 44-45.

2.6. A jogi szabályozás hiányosságai a börtönártalmak csökkentésében

Véleményem szerint az egyéni jogok elméleti védelme és a börtönártalmak gyakorlati kezelése közötti különbségek rávilágítanak arra, hogy a börtönökben alkalmazott jogi normák sok esetben nem teljesítik teljes mértékben a célkitűzéseiket. Bár a fogvatartottak jogait széleskörű nemzetközi és hazai jogszabályok védik, a gyakorlatban ezek az elvek nem mindig érvényesülnek. A jogi szabályozás hiányosságai – különösen a túlszűfolttság, a nem megfelelő egészségügyi ellátás és a reintegráció hiányosságai – azt mutatják, hogy a börtönrendszer hatékonyabb reformjára van szükség, amely nemcsak a fogvatartottak jogainak védelmét biztosítja, hanem elősegíti a börtönártalmak csökkentését és a társadalomba való visszailleszkedést is. A jogi szabályozás hatékonyságának növelése érdekében szükséges lenne a börtönök túlszűfolttságának csökkentésére irányuló reformok bevezetése, például az alternatív büntetési formák szélesebb körű alkalmazása. Emellett elengedhetetlen az egészségügyi ellátás fejlesztése, különös tekintettel a mentális egészségügyi szolgáltatásokra, valamint a reintegrációs programok elérhetőségének és finanszírozásának növelése. Ezek az intézkedések nemcsak a fogvatartottak emberi méltóságának védelmét szolgálnák, hanem hozzájárulnának a visszaesési arány csökkentéséhez és a társadalmi biztonság erősítéséhez.

3. A reintegráció, rehabilitáció és reszocializáció szerepe

A reintegráció, a rehabilitáció és a reszocializáció központi szerepet játszanak a fogvatartottak társadalomba való visszailleszkedésének folyamatában. Ezek a megközelítések nem csupán a büntetés ideje alatt segítik a személyek fejlődését, hanem hosszú távú céljuk, hogy minimalizálják a visszaesés kockázatát és lehetőséget biztosítsanak a bűncselekménymentes életre. A reintegráció az intézményen belül nyújtott támogatásokra és a személyes fejlődésre épül, amelyek előkészítik a fogvatartottat a szabad életre, míg a rehabilitáció az egyén képességeinek és készségeinek fejlesztésére koncentrál. A reszocializáció célja, hogy a fogvatartottak újra megtanulják a közösségi normák és értékek tiszteletét, és olyan értékrendszert alakítsanak ki, amely lehetővé teszi számukra a társadalmilag elfogadható életmódot. E három elem szoros összefonódása alapvető fontosságú ahhoz, hogy a fogvatartottak a börtönből szabadulva sikeresen és tartósan illeszkedjenek vissza a társadalomba. Az alábbiakban részletesen szeretnék kitérni az említett három elem szerepére.

3.1. A reintegráció

A reintegráció a büntetés céljairól szóló számos elméletben szerepel, és amióta ROBERT MARTINSON szociológus az 1970-es években kijelentette, hogy „Semmi sem működik” („Nothing Works”), a legkülönbözőbb tanulmányok bizonyítják, hogy léteznek olyan beavatkozások, amelyek sikeresen reintegrálják az elkövetőket. A reintegráció több összetevőre osztható: a változásorientáltság, a szankció hosszára és típusára vonatkozó szubjektivitás lehetősége a döntésekben, a börtönbüntetés szubszidiaritása, valamint a társadalmi kötődések figyelembevétele.⁴⁶ A reintegráció elsődleges célja a fogvatartottak visszavezetése a társadalomba, azonban felkészítésük az állampolgári szerephez való alkalmazkodásra már a szabadulás előtt megkezdődik, és jellemzően a folyamat nem ér véget szabadulás után sem. Az említett célok eléréshez olyan eszközök állnak rendelkezésre mint a munkavégzés lehetősége, oktatás biztosítása és a jóvátételi programok.

Európa különböző részein más-más reintegrációs ideológiát követnek, hiszen a büntetések fejlődése országoként eltérő és változatos irányt mutat. Angliában és Franciaországban egy feszes reintegrációs modell van jelen, melyben a börtön épületeinek megjelenése és az építészeti megoldások a fogvatartottakban kiszolgáltatottság és zártság

⁴⁶ Eveline De Wree, Tom Vander Beken and Gert Vermeulen: The transfer of sentenced persons in Europe: Much ado about reintegration. *Punishment Society* 2009. 11: 111.
<http://dx.doi.org/10.1177/1462474508098135> (letöltés dátuma: 2024. 09. 03.)

érzését keltik. A volt szocialista blokk országaiban jelentős szerephez a vallás jutott a reintegráció kapcsán. Ezen országokban az oktatás nem volt elterjedt. A porosz iskolarendszerben, így például Ausztriában és Németországban meghatározó volt a szakképzés, munkavégzés, sportolási lehetőségek és még az intézetelhagyás lehetősége is. Hollandiában és Írországbán úgynevezett rehabilitációs irányzat van jelen, melyben jellemző a kultúra közvetítés, a lelkészek és pszichológusok szerepe a reintegrációban. A skandináv országokban előtérbe kerül a fogvatartottak önmegfigyelési és mérlegelési képességének kialakítása.⁴⁷

Magyarországon a reintegrációs programok széles skálán mozognak, többek között munkáltatási lehetőségeket, terápiás foglalkoztatást, oktatást (általános, középiskolai és felsőfokú tanulmányok), szakképzést, valamint szakmai gyakorlatot foglalnak magukban. Emellett a családi kapcsolatok ápolását támogató események, mint a Családi Döntéshozó Csoportkonferencia és a mediáció, szintén a reintegráció elősegítését szolgálják.⁴⁸ Ezen kívül fontos szerepet kapnak a civil és egyházi szervezetek által nyújtott közösségi és lelki támogatások is, például a börtönlelkészi látogatások és különféle szociális foglalkozások, amelyek csökkentik az izoláció okozta negatív hatásokat és erősítik a fogvatartottak lelki ellenállóképességét.⁴⁹

A reintegráció folyamatának központi szereplői a reintegrációs tisztek. Feladataik közé tartozik a fogvatartottakkal kapcsolatos információk megismerése, rögzítése és átadása a biztonsági személyzet számára. Részt vesznek a fogvatartottak biztonsági kockázati besorolásában, amely figyelembe veszi a szökés veszélyét, illetve a potenciális belső konfliktusokat. Kiemelt szerepük van a rendkívüli események, mint például a fogolyzendülések vagy szökések megelőzésében, felismerésében és kezelésében, hiszen a fogvatartottak viselkedésének napi szintű megfigyelésével jelentős mennyiségű információt gyűjtenek, ami a biztonság szempontjából létfontosságú.⁵⁰

A szakirodalom elemzése mellett fontosnak tartottam a reintegrációs tisztek feladatainak gyakorlati oldalról történő megközelítését is. A következő interjúban a reintegrációs tisztek szerepét és a szabadulók társadalomba való visszailleszkedésének kihívásait vizsgálom.

⁴⁷ Molnár Attila Károly: Vissza a társadalomba – börtön és andragógia. in: Tóth Péter- Makó Ferenc- Varga Anikó (szerk.) Empirikus kutatások az oktatásban és a pedagógusképzésben. Tanulmánykötet. 2016. 110-111.

⁴⁸ Kovács Mihály: A foglalkoztatás és a szakmaképzés jelentősége a büntetés-végrehajtás reintegrációs feladataiban Börtönügyi Szemle 2019/3. 28.

⁴⁹ Miklósi Márta: A büntetés-végrehajtási szervezet reintegrációs tevékenységeinek új rendszere Iskolakultúra, 26. évfolyam, 2016/5. szám 49-53.

⁵⁰ Sztodola Tibor: Mit vár a biztonság a reintegrációs tisztektől? Börtönügyi Szemle 2017/1. 97-100.

Megtudhatjuk, hogy milyen intézkedések, támogatások segítik a fogvatartottakat a börtönévek alatt, valamint a szabadulás utáni munkaerőpiaci integráció során.

3.2. Interjú egy reintegrációs tiszttel

Az interjú során betekintést kapunk a büntetés-végrehajtási intézetek munkájába egy reintegrációs tiszt tapasztalatain keresztül, és abba, hogy miként igyekeznek támogatni a társadalmi visszailleszkedést.

A társadalomba való visszailleszkedés során számos tényező befolyásolja a szabadulók sikerét, különösen a munkaerőpiacon és a családi kapcsolatok újjáépítésében. Első kérdésem célja, hogy feltárja, milyen kihívásokkal kell szembenézniük a szabadulóknak, és mely tényezők jelentik a legnagyobb akadályokat a társadalmi reintegráció folyamatában.

Milyen kihívásokkal szembesülnek a szabadulók a társadalomba való visszailleszkedés során?

„Nyilván a büntetett előélet sokak számára lehet riasztó a munkaerőpiacon való elhelyezkedés szempontjából. Problémát jelenthet, hogyha bizonyos munkakörök betöltéséhez bekérnek erkölcsi bizonyítványt, még ha törvényileg nincs is előírva, hogy büntetlen előéletűnek kell lennie, itt azért ez szokott kontraindikációkat okozni. Ez talán az egyik legnagyobb kihívást jelentő tényező. A másik pedig a családi környezetbe való visszailleszkedés. Ez természetesen függ az ítélet időtartamától, minél nagyobb volt az ítélet annál nehezebb ez a visszailleszkedési folyamat. A családi és baráti kapcsolatok megkopnak és az a kapcsolati tőke, amivel szabadulása előtt rendelkezett a fogvatartott az már nem fog a rendelkezésére állni és ez pedig mindenféleképpen hátrány a reintegráció szempontjából. Ez a kettő talán a legfőbb negatívum amit meg tudok említeni és azt hiszem, ebből eredeztethető az összes többi reintegrációs kihívás.”

A társadalmi kapcsolatok megőrzése és ápolása kiemelt fontosságú a börtönévek alatt, hiszen ezek a kapcsolatok komoly támaszt jelenthetnek a későbbi visszailleszkedés során is. Az ezzel kapcsolatos kérdés arra irányul, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek milyen intézkedéseket vezettek be annak érdekében, hogy a fogvatartottak szociális hálójára erős maradjon a szabadulás idejére.

Milyen intézkedéseket alkalmaznak a büntetés-végrehajtási intézetek a fogvatartottak szociális kapcsolatainak szinten tartása vagy javítása érdekében?

„A büntetés-végrehajtási törvény módosításával jelentősen javítottak a fogvatartottak kapcsolattartásán. Az eddigi egy alkalom helyett kettő alkalom látogató fogadásra van lehetőségük. Kategóriától függően 60 vagy 90 percben, illetve a törvény elektronikus videóhívásként hivatkozik rá, de Skype rendszeren tudnak kapcsolatot tartani a fogvatartottak ez hetente egy vagy két alkalom lehet, szintén kategóriától függően. A telefonálás időtartama is emelkedett, 100 perctől 120 percig egy héten. Csomagfogadásra havonta két alkalommal van lehetőségük a fogvatartottaknak, illetve a levelezésben nincsen korlátozás, bármennyit küldhetnek vagy fogadhatnak. A személyes látogatások alkalmával még az ölelést is bevezették. A Covid időszak előtt volt lehetőség családi beszélőre, illetve egy sima asztali beszélő alkalmával is lehetőségük volt a fogvatartottaknak üdvözölni a hozzátartozóikat, ezeket mind visszavezették.”

A munkaerőpiacra történő visszatérés gyakran az egyik legnehezebb feladat a szabadulók számára, ezért elengedhetetlen, hogy hatékony támogatási rendszerek segítsék őket. E kérdés célja annak vizsgálata, hogy milyen típusú pártfogói támogatások és reintegrációs programok léteznek, és milyen hatásokkal képesek elősegíteni a foglalkoztatás sikerét.

Milyen támogatási rendszerek segítik a volt fogvatartottakat a munkaerőpiacra való visszatérésben?

„Pártfogói segítséget tudnak igénybe venni, illetve törvényileg előírt, hogy bizonyos esetekben valakinek reintegrációs gondoskodást kell biztosítani, például egy feltételes szabadlábra bocsátás kedvezmény alkalmával vagy egy reintegrációs őrizetbe helyezés alkalmával. Az ilyen esetekben magatartási szabályként a büntetés-végrehajtási bíró végzésben elrendeli a pártfogói felügyeletet. Ők segítik bizonyos esetekben a munkaerőpiacon való elhelyezkedést is. Ennek a hatékonysága azonban elég megkérdőjelezhető, mert kevés olyan kapcsolat áll rendelkezésre a pártfogók felé munkáltatói részről, akik hatékony módon tudnák ezt kezelni.”

A túlszűfolttság nem csupán a büntetés-végrehajtási intézetek működésére, hanem a reintegráció hatékonyságára is közvetlen hatással van. A kérdés arra keresi a választ, hogy miként befolyásolja a fogvatartotti létszám növekedése a reintegrációs személyzet munkáját és a szabadulók rehabilitációs esélyeit.

Milyen hatással van a túlsúlyfoltosság a fogvatartottak reintegrációs esélyeire?

„Ugye minél több fogvatartott van annál több reintegrációt elősegítő személy állományi tagra lenne szükség, akik hatékony tudnák a fogvatartottakat előre mozgatni. Nyilván van egy szám, amennyi fővel érdemes lenne dolgozni, ez hozzávetőlegesen 40-50 főben lett meghatározva valamikor, ez most azért magasabb.”

A reintegrációs őrizet lehetősége egyfajta motivációt kínálhat a fogvatartottak számára, hogy a börtönévek alatt megfelelő magatartással és szorgalommal bizonyítsák társadalmi értéküket. Ez a kérdés arra irányul, hogy e kedvezmény miként járulhat hozzá a visszaesés megelőzéséhez, és milyen hatással lehet a fogvatartottak visszailleszkedési szándékára.

Mennyire tekinthető hatékonynak a reintegrációs őrizet a visszaesés megelőzésében?

„Az a tapasztalat, hogy azok a fogvatartottak akik kiérdemelték ezt a kedvezményt - ugye ez nem alanyi jogon jár, ezt ki kell érdemelni a fogvatartottaknak - azoknak egy jelentős részének hasznos és segíti őket, és talán nekik van a legtöbb motivációjuk arra, hogy valamikor hasznos tagjai legyenek a társadalomnak. Ezt nekik már itt az intézetben is be kell bizonyítaniuk, munkát kell vállalniuk bent és jól is kell teljesíteniük és hatékonyan kell letölteniük az idejüket.”

A sikeres reintegráció érdekében fontos a jogi és szociális környezet optimalizálása, amely támogatja a szabadulók újrakezdési lehetőségeit. Az utolsó kérdésem azt vizsgálja, hogy a reintegrációs tisztt milyen módosításokat tartana szükségesnek a jogi vagy szociális szabályozások terén, hogy a reintegráció hatékonyabbá és eredményesebbé váljon.

Milyen jogi és szociális változtatásokat tart szükségesnek a sikeresebb reintegráció érdekében?

„Akár civil szervezetek bevonása is segítséget jelenthet. Ha az arányszámok egy kicsit változnának, ha kevesebb fogvatartottra több reintegrációs tisztt jutna, akik tudnák segíteni az előmenetelüket ez hatékonyabbá tudná tenni a fogvatartottak társadalmi visszailleszkedését.”

Az interjú során világossá vált, hogy a reintegráció komplex és sokrétű folyamat, amelyet számos kihívás nehezít. A büntetés-végrehajtási intézetek igyekeznek minél hatékonyabb támogatást nyújtani a fogvatartottak számára, hogy azok a szabadulásuk után sikeresen vissza tudjanak illeszkedni a társadalomba. Az eredményes reintegráció érdekében fontos a társadalmi támogatás, a civil szervezetek bevonása és a büntetés-végrehajtási intézmények további fejlesztése.

3.3. A rehabilitáció

A rehabilitáció keretében a fogvatartottak számára különféle egészségügyi és mentálhigiénés programok állnak rendelkezésre. A reintegráció, reszocializáció és rehabilitáció közül, az utóbbi fedí leginkább a börtönben tartózkodás időtartamát. Ezek a programok nem csupán az egyének fizikai állapotának javítását célozzák, hanem a lelki egyensúlyuk fenntartását, valamint a különféle pszichológiai problémák, szenvedélybetegségek kezelését is. A csoportos terápiák, a különféle szociális és készségfejlesztő programok támogatják a konfliktuskezelési és kommunikációs készségek fejlesztését, ami a társadalomba való beilleszkedés szempontjából kulcsfontosságú. Ezek alapján elmondható hogy a rehabilitáció célja, hogy a fogvatartottak a börtön falain belül olyan változásokon menjenek keresztül, amelyek segítik őket abban, hogy a szabadulásuk után a társadalom hasznos tagjaivá váljanak.⁵¹

A Veszprém Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézetben kiemelt szerep jut az irodalomterápiának, amely az önreflexió, az önismeret és az empátia fejlesztésén keresztül segíti a fogvatartottak személyiségfejlődését. Az olvasócsoportokban az irodalmi művek közös feldolgozása nemcsak intellektuális és érzelmi élményt nyújt, hanem lehetőséget teremt arra is, hogy a résztvevők saját életükre vonatkoztassák a művek üzenetét, és megvizsgálják felelősségük kérdését. Az irodalomterápia különösen hatékony eszköz, mivel nem stigmatizál, és a résztvevők nem érzik terápiás kezelés alanyainak magukat. A foglalkozások során olyan művek kerülnek feldolgozásra, mint például Saint-Exupéry: *A kis herceg*, Hemingway: *Az öreg halász és a tenger*, vagy Jodi Picoult: *Tizenkilenc perc* című regénye. Ezek az alkotások az élet értelméről, felelősségről, kitartásról és emberi kapcsolatokról szólnak, amelyek a fogvatartottak számára is relevánsak lehetnek. A beszélgetések során a résztvevők nemcsak a művek tanulságait vitatják meg, hanem saját életük tapasztalatait is. Az olvasócsoportokban a résztvevők felismerhetik családi és baráti kapcsolataiknak fontosságát, és erőfeszítéseket tehetnek azok helyreállítására. Az olvasás és az irodalmi elemzés közösségi élményként is működik, amely enyhítheti a börtönbéli izolációt. Emellett a kulturális és szabadidős tevékenységek, például a sport, társasjátékok és olvasás, segítenek a fogvatartottak napi rutinjának strukturálásában, és lehetőséget nyújtanak az értelmes időtöltésre. Az

⁵¹ Fliegauf Gergely: A börtönpszichológia elhatárolása a kriminálpszichológiától. Börtönügyi Szemle 2012/1. 50-54.

irodalomterápia azonban indirekt módon segíthet abban, hogy a résztvevők a művek tanulságain keresztül dolgozzák fel saját életük problémáit.⁵²

A rehabilitáció keretén belül fontos a társadalom és a börtön közötti határok lebontása, valamint a fogvatartottak felelősségérzetének erősítése. A fogvatartottak visszaesési arányának csökkenése és az újonnan szerzett képességek sikeres alkalmazása a szabadulást követően mind azt mutatják, hogy az említett programok pozitív hatással bírnak a fogvatartottak életére, azonban ahhoz, hogy ezeket az eredményeket fenn is lehessen tartani, hosszabb távú mentális és szociális támogatásra van szükség. *BUDAI* tanulmányában rámutat arra, hogy bár a programok hatékonynak bizonyulnak, a börtön személyzetének képzését és a pszichológiai támogatás színvonalát még tovább kell fejleszteni. Javasolja, hogy a jövőbeni programokban nagyobb hangsúlyt kell fektetni az egyéni szükségletekre szabott megközelítésekre.⁵³

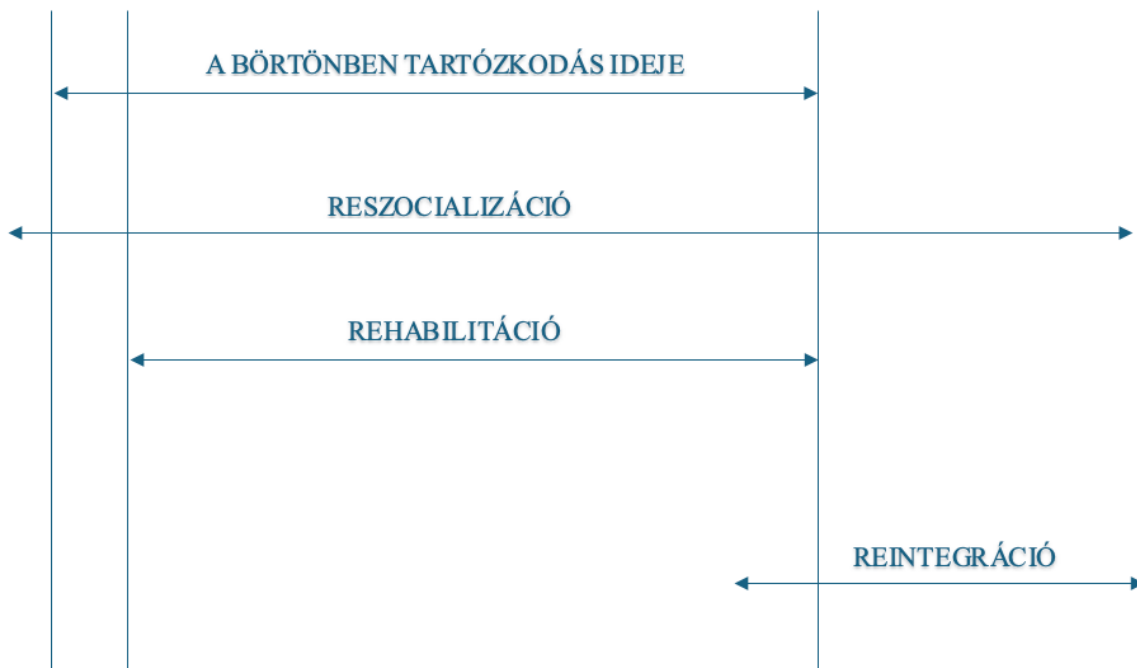
3.4. A reszocializáció

A reszocializáció lényege a fogvatartottak társadalomba történő visszaillesztése, valamint annak biztosítása, hogy szabadulásuk után tartózkodjanak a bűncselekmények elkövetésétől. A reszocializációs eszközök közé tartozik a nevelés, az adminisztrációs támogatás és különböző rehabilitációs programok alkalmazása. A reszocializáció nemcsak a fogvatartottak magatartásának alakítását célozza, hanem a társadalmi normákhoz való alkalmazkodás elősegítését is. Ennek megvalósítása azonban számos kihívással jár, mivel a folyamat gyakran nem önkéntes, és az intézményi környezet mesterséges jellege miatt sokszor inkább mechanikus, mint természetes. Ez feszültségeket okozhat, különösen, ha a fogvatartottak identitásának védelme és a társadalmi normákhoz való alkalmazkodás között konfliktus alakul ki. A reszocializáció hamarabb kezdődik, mint a börtönben tartózkodás, mert a fogvatartás rendőrségi őrizettel veszi kezdetét a legtöbb esetben, illetve a szabadulás utáni időt is lefedi, ha fogvatartott életében még tart a joghátrány. Míg a rehabilitáció célja a fogvatartott fizikai és mentális állapotának szinten tartása, addig a reintegráció a szabadulás után az állampolgári szerepek újbóli felvételét segíti elő. A reszocializáció ezekkel párhuzamosan zajlik, a fogvatartott életének szinte minden szakaszában.⁵⁴

⁵² Kovács Zsuzsanna: Irodalomterápia a börtönben. Könyvtári Figyelő 2014/3. 312-315.

⁵³ Budai István: „Semmi nem működik”, vagy mégis? (A Balassagyarmati Fegyház és Börtönben folyó reintegrációs programok hatékonyságának vizsgálata) 43-58.

⁵⁴ Fliegauf Gergely: A börtönpszichológia elhatárolása a kriminálpszichológiától. Börtönügyi Szemle 2012/1. 45-51.

Saját szerkesztésű ábra⁵⁵

A reszocializációs folyamat egyik leggyakrabban alkalmazott eszköze a kognitív viselkedésterápia, amely lehetőséget teremt a fogvatartottak számára, hogy saját gondolkodásmódjukat és viselkedési mintáikat kritikus módon elemezzék. Ez a módszer a belső motivációk és érzelmi folyamatok feltárásán keresztül ösztönzi a fogvatartottakat arra, hogy felismerjék a hibás döntéshozatali mechanizmusokat és azokat tudatosan megváltoztassák. Mivel a terápia a belső indíttatásra és az egyéni felelősségvállalásra épít, hosszú távon hozzájárulhat a társadalmi normákhoz való alkalmazkodáshoz és a bűnözői magatartás elhagyásához, ezáltal javítva a reintegráció esélyeit.⁵⁶

Azonban, a fogvatartottak számára kialakított reszocializációs programok hatékonysága nagyban függ az egyén hozzáállásától és a börtön környezetétől. A reszocializációs célok eléréséhez elengedhetetlen a pszichológiai támogatás, a megfelelő programok biztosítása, és a börtönön kívüli környezet támogatása is.⁵⁷

⁵⁵ Fliegauf Gergely: A börtönpszichológia elhatárolása a kriminálpszichológiától. Börtönügyi Szemle 2012/1. 51.

⁵⁶ Kovács Krisztina: Egyéniesítés, kockázatbecslés, reszocializáció? Az új Büntetés- végrehajtási törvény koncepciói (in: Jogalkotás és jogalkalmazás a XXI. század Európájában) 2014. 244-245.

⁵⁷ Fliegauf Gergely: A börtönpszichológia elhatárolása a kriminálpszichológiától. Börtönügyi Szemle 2012/1. 45-51.

4. A kritikai kriminológia nézőpontja a reintegrációról

ANGELA DAVIS „Are Prisons Obsolete?” című tanulmányában a kritikai kriminológia a reintegrációt a büntetés-végrehajtási rendszerek alapvető hibáival összefüggésben vizsgálja, és azokat a tényezőket hangsúlyozza, amelyek akadályozzák a társadalmi visszailleszkedést. DAVIS szerint a hagyományos börtönrendszerek nem támogatják hatékonyan a fogvatartottak reintegrációját, mivel az intézményi struktúrák főként a szankcionálásra és a bűnözők „elkülönítésére” épülnek, miközben nem kezelik a bűnelkövetés mögöttes társadalmi és gazdasági okait. A reintegráció szempontjából elengedhetetlen lenne a büntetés helyett olyan alternatív rendszerek kidolgozása, amelyek elősegítik az igazságosság helyreállítását és a közösségek újjáépítését. A tanulmány a börtönök helyett a helyreállító igazságszolgáltatást javasolja, amely a fogvatartottak és az áldozatok közötti kapcsolatok helyreállítását, valamint a közösségek erősítését célozza meg. Ezen megközelítés szerint a bűnözést nem csupán egyéni devianciaként, hanem strukturális problémaként kell értelmezni, amelyet a társadalmi igazságtalanságok és a szegénység mélyít el. A kritikai kriminológia szemszögéből a reintegráció csak akkor valósítható meg, ha a társadalmi és gazdasági rendszerek mélyreható reformján keresztül új alapokra helyezik az igazságszolgáltatás és a közösségi támogatás rendszereit.⁵⁸

A reintegrációt tovább nehezíti, hogy az igazságszolgáltatás és a börtönrendszerek gyakran mechanikus, bürokratikus megközelítéseket alkalmaznak, amelyek nem veszik figyelembe a fogvatartottak egyedi szükségleteit. A rehabilitációs programok többsége nem kezeli a társadalmi igazságtalanságokat vagy a szegénységből fakadó kihívásokat, amelyek a bűnelkövetés alapjául szolgálnak. A reintegráció nehézségeinek enyhítése érdekében MEHOZAY tanulmánya akció-alapú megközelítést javasol, amely az emberi jogokat a politikai cselekvés és az érintettek önképviselője révén közelíti meg. Ez a modell a fogvatartottakat és más marginalizált csoportokat aktív szereplőkké teszi a saját sorsuk alakításában, ahelyett, hogy passzív áldozatként kezelné őket.⁵⁹

4.1. Helyreállító igazságszolgáltatás és alternatív büntetések

A resztoratív igazságszolgáltatás célja a bűncselekmények által okozott károk helyreállítása, nem csupán az elkövető megbüntetése. Ez a modell a bűncselekményt szélesebb

⁵⁸ Angela Y. Davis: i.m. 105-116.

⁵⁹ Yoav Mehozay: Critical Criminology as a Guardian of Human Rights: An Action-Based Model Critical Criminology. 2018. 26. 1-20.

körben értelmezi, amely nemcsak a törvényszegés, hanem az áldozatok, közösségek és elkövetők életében bekövetkező sérülések formájában is megnyilvánul. A folyamat során az érintett felek – az áldozat, az elkövető és a közösség – aktív szerepet kapnak a károk helyreállításában, míg a jogi szakemberek és kormányzati szereplők inkább segítőként működnek közre. A resztoratív folyamatok három alapvető eszközt alkalmaznak: az áldozat és az elkövető közötti mediációt, a családi és közösségi csoportkonferenciákat, valamint a békétárgyalási vagy ítélkezési köröket. A mediáció lehetőséget nyújt arra, hogy az áldozatok és elkövetők biztonságos környezetben találkozzanak, megbeszéljék a bűncselekmény következményeit, és közösen dolgozzanak a kár helyreállításán. A csoportkonferenciák során az áldozat, az elkövető és támogatóik közösen döntenek a bűncselekmény következményeinek kezeléséről, míg az ítélkezési körök a közösség tagjainak bevonásával dolgoznak ki egy jóvátételi tervet, amely a közösségi értékek megerősítését is szolgálja. A jóvátétel részeként az elkövetők kártérítést fizethetnek az áldozatoknak, vagy közösségi szolgálatot végezhetnek. A közösségi szolgálat különösen akkor hatékony, ha az elkövető munkája közvetlenül kapcsolódik a bűncselekmény által okozott károk helyreállításához. Például, ha az elkövető graffitit festett épületekre, a közösségi szolgálat keretében részt vehet ezek eltávolításában. A resztoratív igazságszolgáltatás világszerte gyorsan terjed, és számos ország jogi és intézményi keretet alakított ki a támogatására. Kanadában a szexuális bűnelkövetők reintegrációja érdekében börtönökön belüli áldozat és elkövető közötti találkozókat „támogató köröket” alkalmaznak. A resztoratív igazságszolgáltatás előnyei közé tartozik az érintett felek magasabb elégedettsége, az alacsonyabb visszaesési arány és a közösségek erősítése. A resztoratív igazságszolgáltatás nemcsak a hagyományos büntetőeljárások alternatívája lehet, hanem egy olyan új szemlélet, amely az emberi kapcsolatok helyreállítását és a közösségi értékek megerősítését helyezi előtérbe.⁶⁰

A resztoratív igazságszolgáltatási programokat alapvetően az önkéntesség, a tisztelet és méltóság, a biztonság, a közösségi részvétel és a rugalmasság alapelvei irányítják. Az önkéntesség biztosítja, hogy az érintett felek – legyenek azok áldozatok, elkövetők vagy közösségi tagok – szabad akaratukból vegyenek részt a folyamatban, ami elősegíti az elkötelezettséget és a valódi párbeszédet. A tisztelet és méltóság elve alapján a program során minden érintettet egyenlőként kezelnek, figyelembe véve személyes tapasztalataikat és igényeiket. Ezzel párhuzamosan kiemelten fontos a biztonság garantálása, különösen az áldozatok és elkövetők számára, hogy a folyamat során ne érezzék magukat fenyegetve. A

⁶⁰ What is Restorative Justice? 1-4. <https://www.d.umn.edu/~jmaahs/Correctional%20Assessment/rj%20brief.pdf> (letöltés dátuma: 2024. november 17.)

közösségi részvétel szintén alapvető szerepet játszik, mivel a közösség aktív bevonása nemcsak a károk helyreállítását segíti elő, hanem a megelőzésben is jelentős szerepet tölt be. Végül a rugalmasság lehetővé teszi, hogy a programok alkalmazkodjanak az adott jogi és kulturális környezet sajátosságaihoz, így hatékonyabban tudják kezelni a különböző típusú konfliktusokat. A resztoratív igazságszolgáltatás egyik legnagyobb előnye a visszaesési arány csökkenése, amely az elkövetők személyes felelősségvállalásán és a közösség támogatásán alapul. Emellett a programok hozzájárulnak a közösségek megerősítéséhez, hiszen segítenek helyreállítani az érintett felek közötti bizalmat és együttműködést. Ugyanakkor a programok bevezetése és működtetése kihívásokkal is jár. A legjelentősebb nehézségek közé tartozik a resztoratív megközelítések megfelelő integrálása a formális igazságszolgáltatási rendszerekbe, amely gyakran merevebb struktúrákon alapul. ⁶¹

⁶¹ United Nations Office on Drugs and Crime: Handbook on Restorative justice programmes. 2020. 9-11.

5. Interjú egy volt fogvatartottal

A dolgozatomban fontosnak tartottam, egy olyan nézőpont megismerését is, amely a legközvetlenebb módon képes bemutatni a börtön fogvatartottakra gyakorolt hatásait. A következő interjúban egy olyan személlyel beszélgettem, aki több évet töltött börtönben különböző bűncselekmények miatt, és most visszatekint tapasztalataira, a börtönben eltöltött idő hatásaira, valamint a társadalomba való visszailleszkedés kihívásaira. Az interjú során olyan kérdéseket érintettünk, mint a börtönélet hatása a mentális egészségre, a rehabilitáció lehetőségei, valamint a börtönrendszer javítására vonatkozó javaslatok. Az alábbi sorokban betekintést nyerhetünk abba, milyen tanulságokat vont le az interjúalany ebből az élettapasztalatból.

Elsőként arról kérdeztem, hogy miért került börtönbe, és mennyi időt kellett ott töltenie. Ennek megértése segít jobban átlátni az általa szerzett tapasztalatokat.

Milyen bűncselekmény miatt ítélték el, mennyi időre, és milyen intézményben töltötte a büntetését?

„Önbíráskodás, zsarolás, testi sértés, okirattal való visszaélés és csalás, 3 és fél év börtön fozozatban.”

A börtönélet nemcsak fizikai, hanem pszichológiai kihívásokkal is jár. Ebben a kérdésben arra kerestem a választ, hogy ez az időszak milyen hatást gyakorolt az ő jólétére.

Hogyan hatott a börtönben eltöltött idő a mentális és fizikai egészségére?

„Az első 3 hónap idegörlő, főleg előzetesházban, utána viszont a másodfok után mikor megvolt a bírói ítélet, utána már viszont az ember benne van körülbelül 1 éve, akkor azért már letisztultak a körülmények és az ember valahogy beletörődik abba az ítéletbe ami akkor született.”

A rehabilitáció kulcsfontosságú a későbbi beilleszkedés szempontjából. Az interjú ezen pontján arról kérdeztem, milyen segítséget kapott a börtön falain belül.

Milyen támogatást kapott a börtönben a rehabilitációhoz?

„Úgy gondolom, hogyha igénybe vettem volna akkor lehet kaptam volna valamit, de nem mert én dolgozó körleten voltam , tehát én dolgoztam mint bv-s fogvatartott.”

Itt a börtönben végzett munkája szerepét elemezzük, hogy ez miként hatott az egészségére és hozzáállására a mindennapokban .

A munka segített, hogy szinten tartsa vagy javítsa a mentális egészségét?

„Igen, mert az egész börtön egy hierarchiai rétegre épül fel és rendszer szerint van besorolva. Tehát, mind a zárkára mind a munkaterületekre is ez vonatkozik. Én azért fizikálisan és mentálisan is elég erősnek tartom magam, és nem gondolom, hogy problémát jelentett a hétköznapiakban az, hogy el tudjam viselni egyes fogvatartottak vagy esetleg a körülményeim külső behatását.”

A következő kérdésben azt vizsgáljuk, hogy milyen eszközökkel segítették elő a reintegrációját, ami a börtönön kívüli életre való felkészülést illeti.

Milyen támogatást kapott a börtönben a későbbi reintegrációhoz?

„Én úgy voltam vele, hogy amit letettem a börtönkapuban az ott is marad és én kijöttem és onnantól kezdve maximum a családomtól kaptam támogatást mástól nem.,,

A szabadulás után nehézségekkel kell szembenézni, főleg a társadalmi előítéletek miatt. Itt arról kérdeztem, hogy milyen akadályokkal találkozott, és hogyan kezelte ezeket.

Milyen kihívásokkal szembesült szabadulása után a társadalomba való visszailleszkedés során?

„A barátaimmal és a családommal nem volt probléma. Az emberek akik így hallomásból szeretnek azért ítélkezni, szeretnek csámcsogni az ember életén és sorsán. Én azt mondom, hogy nagyon „vakvágányon” vannak a civil életben levő az emberek, mert ugyanolyan hétköznapi lények azok is, akik bent vannak a börtönben. Az tény és való, hogy valami miatt megcsúszott az életük. A mai világban, én személy szerint úgy vélem, hogy bárkit be lehetne tenni a börtönbe, mert senki sem makulátlan.”

A család és barátok támogatása fontos szerepet játszik az elítéltek számára. Itt arra kerestem a választ, hogy ezek a kapcsolatok miként hatottak az ő életére.

Hogyan befolyásoltak a családi és baráti kapcsolataid börtönben eltöltött időt, illetve milyen szerepet játszottak a visszailleszkedésében?

„Ha család ott áll melletted mint támasz és nem tör feletted pálcát, akkor nincs olyan ami elviselhetetlen, viszont maga a hiánya és az, hogy be vagy zárva a négyfal közé és ketyeg az óra, de türelmetlen az ember alapjáraton és az így nehéz, hogy lemondasz az ebédekről, a beszélgetésekről, lemondasz az érintésekről – erre azért igenis szüksége lenne az embernek. A régebbi verzió alapján, mivel az én börtönmúltam 2006-ra tehető vissza, azt mondom, hogy a

mostani rendszer az sokkal könnyebb, viszont a személyes kontaktot most már elzárják a fogvatartottaktól, és ez nem biztos, hogy javára válik az egészséges mentális kilétére a fogvatartottnak. Régebben sokkal jobb volt az, hogy biztosítva volt hetente vagy havonta személyes találkozó.”

A következő kérdés arra irányul, hogy az átélt időszak pozitív vagy negatív hatással volt-e a jövőbeli életére.

Milyen mértékben érzi úgy, hogy a börtönben eltöltött idő segítette vagy hátráltatta a későbbi bűnmegelőzést?

„Megmondom őszintén, én szerencsésnek mondhatom magam, mert a fogvatartottak 80%-a visszaeső lesz, tehát vagy a családi közeg vagy baráti közeg vagy bármilyen megélhetési légkör súlya alatt válik ilyenné az ember, és beáll ebbe a rendszerbe, ami felmorzsolja ezáltal börtönjárók lesznek az emberek, az elítéltek. Viszont, az aki tudja és tisztában azzal, hogy az élete nem a négyfalról szól és van tovább, az a börtönben levő fogvatartottak maximum 20%-a az aki ha „megégette magát” akkor az nagyvalószínűséggel többet nem fog visszakerülni.,,

„Engem nem tört meg a börtön, nálam javító szándékkal volt jelen és elérte a célját. Nekem nem volt rossz odabent, amit lehetett én – és ezt megint az ember dönti el, hogy sajnálatja magát vagy felülkerekedik rajta – én, személy szerint úgy gondolom, hogyha abban az életstádiumban nem kerülök be, akkor nagyvalószínűséggel nem ilyen kaliberű ügyek miatt és nem ekkora büntetésítéssel fogom megúszni a jövőbeli esetleges atrocitásaimat.””

Ezután arról kérdeztem, hogy a saját tapasztalatai alapján milyen fejlesztéseket tartana fontosnak a börtönrendszerben.

Milyen változtatásokat tartana szükségesnek a börtönrendszerben, hogy mások számára megkönnyítsék a reintegrációt?

„Én úgy gondolom, hogy börtön és börtön között is van különbség. Kulturális programokon és szabadfoglalkozásokon való részvételre ad lehetőséget a börtön. Azt tudni illik, hogy a fogvatartottak nagyrésze nem tanult és iskolázott, ezek az emberek önkontroll nélkül tengetik a mindennapjaikat és teljesen mindegy nekik, hogy bent vagy kint vannak. Viszont, van az a réteg akik élnek mindennapjaikat és beállnak a mókuserékbe és hasznára vannak a társadalomnak, azoknak nem egyszerű és lemondásokkal jár ez a leszabályzás a börtönben. Én úgy gondolom, hogy nem szabad túlzásba esni és sajnálni az elítélteket. Amit kapnak az bőven elég. Az étkeztetésre vonatkozóan is, illetve a napi 1 óra szabadlevegőn való sétát is megadják

a fogvatartottaknak. A zárkák színvonala is sokat változott a Helsinki Bizottságnak köszönhetően és sokat javítottak a helyzeten. Persze lehet kedvezni még a fogvatartottaknak, de egy börtönnek megszorító hatása kell, legyen.”

Az utolsó kérdés a társadalom reakcióira fókuszál, hogy milyen mértékben tapasztal stigmatizációt, és hogyan látja a társadalom hozzáállását a börtönviselt emberek iránt.

Mennyire érzi úgy, hogy a társadalom elfogadja Önt volt fogvatartottként?

„A környezetem nagy része tudja, és ha valaki pálcát akar törni a másik felett az először a saját háza táján sepreghessen. Hosszú évek távlatából azért elhalványul ez az egész, nincsen senki homlokára írva, hogy te ennyi meg ennyi időt töltöttél el börtönben. Viszont, az emberek nagyon előítéletesek és úgy gondolom, hogy minden embernek tanító jelleggel rálátást kellene hagyni a börtönre és arra hogy milyen az, ha a személyi szabadságát elveszíti. Amikor különböző személyeket egy légtérbe zárnak be, akkor az megtanítja az embereket alkalmazkodni és a börtön nagyon jó erre, mert úgy gondolom, hogy a mai társadalom nem képes arra, hogy közösségben éljen és amíg a szavaknak nincsenek tisztában a súlyával addig folyamatos széthúzás és folyamatos elégedetlenség lesz.”

Úgy gondolja, hogy a stigmatizációt megszüntetné az, hogyha az emberek jobban belelátnának és többet tudnának a börtönrendszer működésről?

„Igen lássanak bele, én már az iskolában kötelezővé tenném. Ha ezt csírájában elfojtanák és erre lenne lehetőség, akkor ezt már fiatal korban meg lehetne előzni.”

„Annyi felesleges fogvatartott van bent a börtönökben, akiknek nem kellene ott lenniük, ezeket az embereket közösségi munkára lehetne küldeni vagy akár családsegítőhöz, hogy a büntetés el is érje a hatását, mert azzal, hogy egy hajléktalant elzárunk télre garázdaságért és egy 20.000 forintos büntetést 5000 forintjával leüli 4 napon át és van hol aludnia és kap enni az nem biztos, hogy célravezető az ilyen esetekben.”

Az interjú egy volt fogvatartott személyes tapasztalataiba nyújt betekintést, és értékes meglátásokat ad a börtönélet hatásairól, a rehabilitációról és a társadalmi visszailleszkedés kihívásairól. A válaszokból egy olyan ember portréja rajzolódott ki számomra, aki szembenézett múltbeli hibáival, és aktívan dolgozott mentális és fizikai jólétének megőrzésén a börtönévek alatt. Az interjúalany leírja a börtön mindennapjait, annak hierarchikus rendszerét, valamint a rehabilitációval kapcsolatos tapasztalatait. Bár a formális segítséget kevésnek találta, saját döntései révén, például munkavégzésével, mentális stabilitását sikerült megőriznie. Ebből is

látszik, hogy a személyes felelősségvállalás és a helyzethez való alkalmazkodás képessége jelentős szerepet játszott abban, hogy sikeresen átvészelve a büntetését.

A visszailleszkedés során az előítéletek leküzdésével és a társadalmi elfogadás hiányával találkozott, amit saját erejével és családi támogatással igyekezett ellensúlyozni. Szavai alapján a börtönök javító jellegűek voltak számára. Kiemeli, hogy a társadalom gyakran előítéletekkel közelít a volt fogvatartottakhoz, és szerinte az emberek jobban megértenék a börtönrendszert, ha betekintést nyernének annak működésébe.

Az interjúalany javaslati a börtönrendszer javítására konstruktívak és gyakorlatiak. Rámutat arra, hogy az elítéltek számára több oktatási és fejlesztési lehetőséget kellene biztosítani, amely segítheti őket abban, hogy a szabadulás után könnyebben beilleszkedjenek a társadalomba. Úgy véli, hogy a börtön nem lehet túlzottan komfortos, de fontos lenne, hogy azok, akik készek a változásra, megkapják a szükséges támogatást.

Összességében az interjú egy őszinte és részletes képet ad arról, milyen belső és külső harcokat kell megvívniuk azoknak, akik börtönből szabadulnak. Az elmondottak rávilágítanak a rehabilitáció és a reintegráció hiányosságaira, és arra, hogy a társadalmi előítélet mennyire megnehezíti a visszailleszkedést. Az interjúalany tapasztalatai és meglátásai olyan kérdéseket vetnek fel, amelyek figyelembevétele elengedhetetlen lenne egy igazságosabb és hatékonyabb börtönrendszer megteremtéséhez.

Összegzés

Kutatómunkám eredményeként áttekintettem a témához kapcsolódó magyar, valamint angol nyelvű szakirodalmat és összegeztem az általam lefolytatott interjúk eredményeit.

A börtönök mint a büntető igazságszolgáltatás végrehajtási eszközei, jelentős hatással vannak a fogvatartottak életére, társadalmi kapcsolataira, valamint a szabadulásukat követő reintegrációs lehetőségeikre. A börtönártalmak nem csupán a fogvatartottak fizikai és mentális egészségét érintik, hanem társadalmi és családi viszonyaikat is alapvetően átalakítják. Az elzártság és a börtönkörnyezet diszfunkcionális működése számos olyan problémát eredményez, amely hosszú távon nehezíti a reintegráció sikerességét, és növeli a visszaesés kockázatát.

A magyar börtönrendszer túlsúlyoltsága és az egészségügyi szolgáltatások hiányosságai különösen súlyosbítják ezeket a hatásokat. Bár a jogszabályok, mint például a 2013. évi CCXL. törvény, deklarálja a fogvatartottak emberi méltóságának tiszteletben tartását, az egészségügyi ellátáshoz való jogot és a kapcsolattartási lehetőségek biztosítását, ezek gyakorlati megvalósítása korlátozott. A Nelson Mandela szabályokban foglalt nemzetközi normák ugyanakkor hangsúlyozzák, hogy a fogvatartottak jogainak védelme és reszocializációjuk elősegítése alapvető fontosságú, amit a magyar jogrendszer elméletileg elfogad, de gyakorlati szinten ez kihívásokkal küzd. A reintegráció Magyarországon az oktatás, szakképzés, munkáltatás és a családi kapcsolatok ápolása révén valósul meg. Azonban a börtönből való szabadulást követően a fogvatartottak többsége az előítéletek és a büntetett előéletből fakadó hátrányok miatt nehezen talál munkát, és a családi kapcsolatok újjáépítése is akadályokba ütközik. A reintegrációs őrizet mint innovatív intézkedés, ugyan csökkenti a visszaesés esélyét, de alkalmazása szigorú feltételekhez kötött, és csak egy szűk csoport számára érhető el. Ez a megközelítés rámutat arra, hogy a börtönbüntetés helyett a szabadságvesztés alternatív formái, például a közösségi szolgálat és a resztoratív igazságszolgáltatás, nagyobb hangsúlyt kaphatnának a társadalmi visszailleszkedés támogatásában.

A börtönártalmak csökkentéséhez és a reintegráció hatékonyságának növeléséhez szükséges lenne a jogszabályi háttér és a gyakorlati végrehajtás közötti különbségek kiküszöbölése. Ehhez az egészségügyi és pszichológiai szolgáltatások fejlesztése elengedhetetlen, különös tekintettel a mentális betegségek kezelésére, amelyek kulcsfontosságúak a visszaesés megelőzésében. Ezen kívül a családi kapcsolatok fenntartására irányuló programok és a civil szervezetek aktívabb bevonása is hozzájárulhatna a fogvatartottak társadalmi beilleszkedésének támogatásához.

A kritikai kriminológia perspektívája szerint a börtönrendszer alapvető céljai, mint a reszocializáció és a rehabilitáció, nem valósulnak meg hatékonyan, mivel az intézményi struktúrák felerősítik a társadalmi marginalizációt és a gazdasági egyenlőtlenségeket. Ezért a mostani börtönrendszer helyett az alternatív büntetési formák és a közösségi támogatás erősítése lenne a hatékonyabb irány. A resztoratív igazságszolgáltatás, amely a közösségi és áldozati kapcsolatokat helyezi előtérbe, jelentős előrelépést jelenthetne a fogvatartottak reintegrációjában.

Összegzésként megállapítható, hogy a börtönártalmak csökkentése és a reintegráció sikeressége érdekében a magyar büntetés-végrehajtási rendszer reformjára van szükség. Ennek keretében a túlszűfolttság csökkentése, a reintegrációs tisztek létszámának növelése, valamint a fogvatartottak jogainak és társadalmi támogatásának erősítése kiemelt prioritást kell kapjon. Csak egy átfogó, multidiszciplináris megközelítéssel érhető el, hogy a fogvatartottak valóban esélyt kapjanak a társadalomba való visszailleszkedésre, ezzel csökkentve a bűnismétlés kockázatát.

A dolgozatom elején megfogalmazott hipotéziseimet tekintve az alábbi következtetésekre jutottam.

1. Az első hipotézisem szerint a börtönártalmak mértéke szorosan összefügg a jogi keretek hiányosságaival, különösen a fogvatartottak jogainak védelmében. A kutatásom részben alátámasztja ezt az állítást, ugyanis a jogszabályok, például a Büntetés-végrehajtási törvény és az Alaptörvény, illetve a nemzetközi jogi normák által meghatározott követelmények elméletileg garantálják az emberi méltóság tiszteletben tartását, az egészségügyi ellátáshoz való jogot és a kapcsolattartási lehetőségeket. Azonban a börtönök túlszűfolttsága, az egészségügyi ellátás elégtelensége és a pszichológiai támogatás hiányosságai mind azt mutatják, hogy a jogi keretek alkalmazása nem megfelelő. A kutatásom és a börtönpszichológussal készített interjú is rávilágít arra, hogy a túlszűfolttság, amely a magyar börtönrendszerben tartós probléma, súlyosbítja a mentális és fizikai ártalmakat, amelyek hosszú távon rontják a fogvatartottak reintegrációs esélyeit és növelik a visszaesési arányokat.
2. A második hipotézisem, miszerint a sikeres reintegrációt elősegítő programok jogszabályi támogatásának hiánya növeli a visszaesési arányokat, egyértelműen igazolható a dolgozatom alapján. Bár Magyarországon léteznek reintegrációs programok, mint például a reintegrációs őrizet és a különféle oktatási és szakképzési lehetőségek, ezek elérhetősége korlátozott. A reintegrációs őrizet szigorú feltételekhez

kötött, ami miatt csak egy szűk fogvatartotti kör számára biztosítja a társadalomba való fokozatos visszatérés lehetőségét. A reintegrációs programok hatékonyságát csökkenti, hogy kevés reintegrációs tiszt áll a büntetés-végrehajtási intézetek rendelkezésére. A programok forráshiánya megnehezíti a fogvatartottak felkészítését a szabadulás utáni életre. Ezek a hiányosságok közvetlenül hozzájárulnak a magas visszaesési arányokhoz, hiszen a fogvatartottak nem kapnak megfelelő segítséget a társadalmi visszailleszkedésük során.

3. A harmadik hipotézisem szerint a kritikai kriminológia alternatív büntetési módszerei csökkenthetik a börtönártalmakat és elősegíthetik a reszocializációt. Ezt kutatásom szintén alátámasztja. A kritikai kriminológia nézőpontja, amelyet *DAVIS* és *WACQUANT* tanulmányai is képviselnek, rámutat arra, hogy a hagyományos börtönrendszer nem rehabilitációs eszköz, hanem a társadalmi egyenlőtlenségek és marginalizáció fenntartója. Az alternatív büntetési formák, például a közösségi szolgálat vagy a helyreállító igazságszolgáltatás, hatékonyabban elősegíthetnék a fogvatartottak reintegrációját, miközben csökkentenék a börtönártalmak mértékét. A resztoratív igazságszolgáltatás eszközei lehetőséget adnak a fogvatartottak számára, hogy újrakezdjék életüket, miközben csökkentik a társadalmi elszigeteltségüket.
4. A negyedik hipotézisem szerint a jelenlegi jogszabályok nem biztosítanak megfelelő alapot a börtönártalmak hatékony kezeléséhez. Ez az állítás részben igazolható, mivel a kutatásom rámutat arra, hogy bár a jogi normák elméletileg megfelelőek, azok gyakorlati alkalmazása hiányosságokat mutat. A túlszűfolttság és az egészségügyi ellátás minősége, valamint a mentális támogatás alacsony színvonala mind arra utalnak, hogy a jogszabályok nem elegendőek a börtönártalmak kezeléséhez. A kutatásom arra is kitér, hogy a börtönrendszer humán erőforrásának hiánya tovább csökkenti a fogvatartottak támogatásának hatékonyságát.
5. Az ötödik hipotézis szerint a volt fogvatartottak társadalmi visszailleszkedése a reintegrációs programok jogi háttérének fejlesztése nélkül továbbra is akadályozott marad. Ez az állítás szintén igazolható, mivel a kutatás egyértelműen megmutatja, hogy a reintegrációs programok korlátozott elérhetősége és hatékonysága akadályozza a fogvatartottak sikeres visszailleszkedését. Az előítéletek, a munkaerőpiaci diszkrimináció és a társadalmi támogatás hiánya mind nehezítik a szabadulók újrakezdési esélyeit, amelyek a jogi szabályozás és a társadalmi szemléletváltás révén enyhíthetők lennének.

A szakirodalmi áttekintést, az interjúk elemzését és a hipotézisek megválaszolását követően az alábbi jövőre vonatkozó javaslatimat szeretném összefoglalni.

1. Társadalmi érzékenyítő programok bevezetése a börtönökön kívül

Szükség lenne olyan kampányokra és programokra, amelyek csökkentik a fogvatartottakkal és a börtönből szabadultakkal kapcsolatos társadalmi előítéleteket. Ezek a programok hozzájárulhatnának ahhoz, hogy a szabadultak könnyebben találjanak munkát és újraépíthessék társadalmi kapcsolataikat.

2. Enyhébb jogosultsági feltételek alkalmazása a reintegrációs őrizet kiterjesztése érdekében

A reintegrációs őrizet alkalmazhatóságának bővítése, különösen a kisebb súlyú szándékos bűncselekmények elkövetői számára, akik jelenleg nem felelnek meg a program szigorú feltételeinek. Ez lehetőséget biztosítana több elítélt számára a reintegrációs őrizet igénybevételére.

3. Mentális egészségre és traumafeldolgozásra összpontosító speciális programok kialakítása

A börtönben eltöltött idő és az azzal járó esetleges traumák feldolgozását célzó egyéni és csoportos terápiák bevezetése alapvető lenne a visszaesés csökkentése érdekében. Ezek a programok segítenének a fogvatartottaknak megérteni és kezelni azokat a viselkedési mintákat, amelyek a bűnelkövetéshez vezettek.

4. Reintegrációs mentorprogramok létrehozása civil önkéntesekkel

Olyan mentorprogramokat lehetne kialakítani, amelyek során civil önkéntesek segítik szabadulásuk után a fogvatartottakat a mindennapi élethez való alkalmazkodásban, például álláskeresésben, ügyintézésben vagy társas kapcsolataik újraépítésében. Ez nemcsak gyakorlati segítséget nyújtana, hanem érzelmi támogatást is.

5. Kis létszámú, közösségi típusú börtönök kísérleti bevezetése

A nagy létszámú intézmények helyett a kis létszámú, közösségi típusú börtönök bevezetése csökkenthetné a börtönártalmakat, és elősegíthetné a fogvatartottak személyre szabottabb támogatását. Ezekben az intézményekben nagyobb hangsúlyt lehetne fektetni az oktatásra, a készségfejlesztésre és a családi kapcsolatok fenntartására.

Felhasznált források

Szakirodalom

1. Albert Fruzsina, Bíró Emese: A sikeres reintegráció In: Életkeretek a börtönön innen és túl. Szociológiai Tanulmányok (2015/2). MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet, Budapest, 143-165.
2. Andrew Coyle, Helen Fair: A Human Rights Approach to Prison Management: Handbook for Prison Staff (3rd edition). Institute for Criminal Policy Research Birkbeck, University of London.
3. Angela Y. Davis: Are Prisons Obsolete? Seven Stories Press, New York, 2003.
4. Bíró Emese: A fogvatartottak családi kapcsolatainak szerepe a bűnelkövetésben, a börtönélményben és a reintegrációban 73-112.
5. Borbíró Andrea, Gönczöl Katalin, Kerezsi Klára, Lévy Miklós (szerk.): Kriminológia, második átdolgozott kiadás. Wolters Kluwer Hungary Kft, 2020.
6. Budai István: „Semmi nem működik”, vagy mégis? (A Balassagyarmati Fegyház és Börtönben folyó reintegrációs programok hatékonyságának vizsgálata) (in: Börtönügyi kaleidoszkóp) 43-58.
7. Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága: Börtönstatisztikai Szemle 2020
8. Craig Haney: The Psychological Impact of Incarceration: Implications for Post-Prison Adjustment. 2001. 83-86.
9. Eveline De Wree, Tom Vander Beken and Gert Vermeulen: The transfer of sentenced persons in Europe: Much ado about reintegration. *Punishment Society* 2009. 11: 111. <http://dx.doi.org/10.1177/1462474508098135>
10. Fliegauf Gergely: A börtönpszichológia elhatárolása a kriminálpszichológiától. Börtönügyi Szemle 2012/1. 45-62.
11. Havasi Sára: A fiatalok fogvatartottakkal való törvényes bánásmód és annak biztosítékai az egyes fogvatartási helyeken. PhD értekezés. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. Budapest, 2024.
12. Hezam Leila Melinda: „Az elítéltek jogi helyzete” in JAKAB András – KÖNCZÖL Miklós – MENYHÁRD Attila – SULYOK Gábor (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Büntető eljárásjog és büntetés-végrehajtási jog rovat, rovatszerkesztő: HACK Péter, KOÓSNÉ MOHÁCSI Barbara), 2023. 1.
13. Ingrid A. Binswanger, Marc F. Stern, Richard A. Deyo, Patrick J. Heagerty, Allen Cheadle, Joann G. Elmore, Thomas D. Koepsell: Release from Prison — A High Risk of Death for Former Inmates. *New England Journal of Medicine*, 356(2).
14. Joshua C. Cochran, Daniel P. Mears: Social isolation and inmate behavior: A conceptual framework for theorizing prison visitation and guiding and assessing research. *Journal of Criminal Justice*, 41(4).
15. Jörg Pont, Heino Stöver, Hans Wolff: Dual Loyalty in Prison Health Care. *American Journal of Public Health*. Vol. 102, No. 3. 2012. 475-480.
16. Juhász Zsuzsanna: Megújult az Európai Börtönszabályok. Börtönügyi Szemle 2006/3. 44-53.
17. Juhász Zsuzsanna: Nemzetközi kitekintés – Egészségügyi és börtönkörnyezet. Börtönügyi Szemle 2019/2 27-35.

18. Karen De Claire, Louise Dixon: The Effects of Prison Visits From Family Members on Prisoners' Well-Being, Prison Rule Breaking, and Recidivism. *Trauma, Violence & Abuse*, April 2017, Vol. 18, No. 2. 185-199.
19. Kimberly Jade Townend: Contact with the outside world: perspectives on family life from Norwegian and Spanish prisons. *ELSA Spain Law Review*. 2017. 114-127.
20. Kovács Krisztina: Egyéniesítés, kockázatbecslés, reszocializáció? Az új Büntetés-végrehajtási törvény koncepciói (in: *Jogalkotás és jogalkalmazás a XXI. század Európájában*) 2014. 241-249.
21. Kovács Mihály: A foglalkoztatás és a szakmaképzés jelentősége a büntetés-végrehajtás reintegrációs feladataiban *Börtönügyi Szemle* 2019/3. 19-33.
22. Kovács Zsuzsanna: Irodalomterápia a börtönben. *Könyvtári Figyelő* 2014/3. 312-316.
23. Loïc Wacquant: The Prison is an Outlaw Institution. *The Howard Journal of Criminal Justice*, Special issue, 50th Anniversary.
24. Melvin Seeman: On The Meaning of Alienation. *American Sociological Review*, Vol. 24, No.6. 1959. 783-791.
25. Miklósi Márta: A büntetés-végrehajtási szervezet reintegrációs tevékenységeinek új rendszere *Iskolakultúra*, 26. évfolyam, 2016/5. szám 48-62.
26. Molnár Attila Károly: Vissza a társadalomba – börtön és andragógia. in: Tóth Péter-Makó Ferenc- Varga Anikó (szerk.) *Empirikus kutatások az oktatásban és a pedagógusképzésben*. Tanulmánykötet. 2016. 108-125.
27. Pásztai Péter Gergely: Egy reintegrációval foglalkozó kutatás megalapozása a külföldi publikációk tükrében. *Börtönügyi Szemle* 2020/7. 73-84.
28. Sztodola Tibor: Mit vár a biztonság a reintegrációs tisztektől? *Börtönügyi Szemle* 2017/1. 87-100.
29. United Nations Office on Drugs and Crime: Handbook on Restorative justice programmes. 2020. 1-113.
30. What is Restorative Justice?
<https://www.d.umn.edu/~jmaahs/Correctional%20Assessment/rj%20brief.pdf>
31. WHO 2018: Good practices in the prevention and care of tuberculosis and drug-resistant tuberculosis in correctional facilities.
32. Yoav Mehozay: Critical Criminology as a Guardian of Human Rights: An Action-Based Model. 2018.

Jogszabályok jegyzéke

- Magyarország Alaptörvénye
- Az emberi jogok egyetemes nyilatkozata (1948)
- Emberi Jogi Európai Egyezmény (1950)
- A polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya (1966)
- The United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules)
- European Prison Rules
- 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről
- 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

- 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról

Internetes források

- <https://helsinki.hu/az-elmult-33-evben-nem-voltak-ennyien-bortonben-magyarorszagon/>